Njemački jezik u zemljama njemačkoga govornog područja

Kovačević, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:031873

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

University of Zadar Institutional Repository

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Preddiplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

Anja Kovačević

Njemački jezik u zemljama njemačkoga govornog područja

Završni rad

Zadar, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Preddiplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

Njemački jezik u zemljama njemačkoga govornog područja

Završni rad

Student/ica:
Anja Kovačević

Mentor:
mr. sc. Tomislav Krpan

Zadar, 2017.

Sadržaj

1. UVOD 1
2. JEZIK – NASTANAK, OBILJEŽJA, RAZNOLIKOST 2
2.1 NASTANAK I RAZVITAK JEZIKA 2
2.2 OBILJEŽJA JEZIKA 4
2.3 RAZNOLIKOST JEZIKA 8
3. RAZVITAK NJEMAČKOGA JEZIKA 12
3.1 DIJALEKTI- ŠTO SU I KAKO SU NASTALI? 14
4. DIJALEKTI SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE 16
4.1. ŠVAPSKO- ALEMANSKI DIJALEKT 17
4.2 BAVARSKI DIJALEKT 18
4.3 FRANKONSKI DIJALEKT 19
4.4 FALAČKI DIJALEKT 20
4.5 HESINŠKI DIJALEKT 21
4.6 RAJNSKI DIJALEKT 22
4.7 TIRINŠKI DIJALEKT 23
4.8 SASKI DIJALEKT 24
4.9 DONJONJEMAČKI DIJALEKT 24
4.9.1 ZAPADNODONJONJEMAČKI 25
4.9.2 ISTOČNODONJONJEMAČKI 26
5. ŠVICARSKI NJEMAČKI 28
6. NJEMAČKI U LIHTENŠTAJNU 30
7. AUSTRIJSKI NJEMAČKI 31
8. NJEMAČKI U LUKSEMBURGU, ZAPADNOJ BELGIJI I FRANCUSKOJ 34
9. ZAKLJUČAK 37
SAŽETAK 38
SUMMARY 39
ZUSAMMENFASSUNG 40
POPIS LITERATURE 41
ŽIVOTOPIS 43

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Anja Kovačević,** ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Njemački jezik u zemljama njemačkoga govornog područja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2017.

1. UVOD

Dok je komunikacija svakodnevna pojava u životu kako ljudi, tako i mnogih životinjskih vrsta, jezik je sustav komunikacije svojstven samo ljudskim bićima. Mnogi lingvisti se već dugi niz godina bave podrijetlom i razvitkom jezika u svijetu, no mnogo toga još uvijek je nepoznanica. Istovremeno, moderna lingvistika susreće se sa problemom izumiranja jezika i stalnim promjenama zbog globalizacije.

Tema ovog rada bit će jedan od najvećih svjetskih jezika. Njemački jezik govori se u kao službeni jezik u šest država, najrasprostranjeniji je materinji jezik Europe, jedan od službenih jezika Europske unije, a govori se i u mnogim državama kao jezik nacionalnih manjina. U radu će se pratiti njegov razvojni put od samih početaka iz vremena seoba naroda do onoga što je on danas.

U prvom dijelu rada govorit će se općenito o jeziku kao sustavu komunikacije, njegovom nastanku i razvoju kako bi se pružio bolji uvid u kompleksnost teme. Zatim će se govoriti o rasprostranjenosti i pojedinim skupinama jezika, te obilježjima koje dijeli većina modernih jezika. Kako se točno, kada i zašto razvio takav sustav komunikacije? Kako su nastali jezici kakve danas poznajemo, kako su se širili i zašto su toliko različiti? To su neka od pitanja koja će se odgovoriti kako bi se bolje pristupilo kasnijoj obradi njemačkoga jezika.

Razvoj njemačkoga jezika može se pratiti od gotičkih tekstova iz osmog stoljeća, preko podjele na gornjo- i donjonjemački pa sve do mnogobrojnih dijalekata kojima govori preko 100 milijuna govornika diljem svijeta. Cilj rada je predstaviti bogatstvo ovog jezika i njegovih varijacija u nekoliko europskih zemalja. Iako se govori i izvan Europe, kao manjinski jezik, koncentracija će biti na dijalektima Savezne Republike Njemačke, Austrije, Švicarske te Lihtenštajna. Status njemačkog kao službenog jezika obradit će se i u slučaju Luksemburga i Belgije, a biti će riječi i o njemačkom u Francuskoj gdje, iako nema službeni status, broji oko milijun govornika. Temi će se pristupiti iz nekoliko kutova: lingvistički kako bi se prikazale jezične promjene koje se susreću u različitim dijalektima, povijesno kako bi se saznalo zašto je došlo do njih i kulturno kako bi se istražilo koliko jezik utječe na svakodnevnicu, ne samo kao sredstvo komuniciranja nego kao dio kulture i identiteta.

2. JEZIK – NASTANAK, OBILJEŽJA, RAZNOLIKOST

Brojne pojave u ljudskom društvu, koliko god bile uobičajene, često se baš zbog te uobičajenosti „uzimaju zdravo za gotovo“. Jezik je jedna od takvih pojava. Današnjem čovjeku nezamislivo je živjeti bez takvog načina komunikacije, no rijetki znaju koliko je zapravo razvitak jezika, kakav je danas poznat, kompleksna tema. Lingvisti se još uvijek ne mogu složiti oko nekih temeljnih pitanja koja se vežu za nastanak i razvitak jezika, a istovremeno se svakodnevno susreću s novim jezičnim pojavama i problemima. Kako bi se tematika ovog rada mogla temeljito obuhvatiti za početak govorit će se o nastanku i razvitku jezika, obilježjima modernih jezika te jezičnoj raznolikosti svijeta kako bi se kasnije moglo bolje pristupiti detaljnoj obradi njemačkoga jezika kao glavne teme rada.

2.1 NASTANAK I RAZVITAK JEZIKA

Iako mnoge životinjske vrste komuniciraju zvukovima, čovjek je jedino biće kod kojeg je zabilježen toliko složen i prilagodljiv sustav komunikacije kao što je jezik. Mnogi lingvisti smatraju da je jezik jedno od najvažnijih obilježja ljudske vrste i ono što nas razlikuje od životinja, ponajprije nekih majmunskih vrsta koje su ljudima najbliži životinjski srodnici. Noam Chomsky još je pedesetih godina prošloga stoljeća isticao: „ … da ljudi, za razliku od svih naših evolucijskih srodnika koji također imaju sredstva komunikacije, na osnovi vrlo ograničene izloženosti jezičnoj djelatnosti u najranijoj mladosti uspijevaju stvarati potencijalno beskonačno mnogo novih jezičnih poruka, ili rečenica, koje nikad u životu nisu čuli.“[1] Zašto i kada se točno razvio jezik kao način komunikacije možda nikada neće u potpunosti biti razjašnjeno, no istraživanjima primata i arheoloških ostataka hominida lingvisti su ipak mogli doći do nekih zaključaka.

Evolucija jezika može se povezati i usporediti i sa evolucijom ljudske vrste jer kako se dolazi do novih spoznaja o evoluciji vrste, tako se stvaraju i nove teorije i pretpostavke o nastanku i razvoju jezika. Današnje spoznaje o evoluciji govore da je prije nekoliko milijuna godina postojalo možda čak i više od desetak vrsta hominida koji su donekle nalikovali današnjem čovjeku fizičkim izgledom i uspravnim hodom.[2] Genetska istraživanja primata i čovjeka pokazala su da: „ ljudi najveći dio genetičkoga koda (98,4 posto) dijele s bonoboima i

[1] MATASOVIĆ, R.: **Jezična raznolikost svijeta**, Algoritam, Zagreb, 2005., p. 19- 20.
[2] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 24.

čimpanzama.“[3] Stoga ne treba čuditi da je najuspješniji pokušaj učenja ljudskog jezika kod primata bio s bonobo čimpanzama. Zbog različite anatomije nisu sposobne oponašati glasove pa su ih znanstvenici učili služiti se pokretima i znakovima. Iako je uspjeh dugogodišnjih istraživanja premašio očekivanja, čimpanze nikada neće postići razinu jezične složenosti višu od one dvogodišnjeg djeteta, naročito u području gramatike.[4] Također, treba naglasiti da u njihovim prirodnim životnim uvjetima ne bi bili sposobni razviti ni tu razinu jezične sposobnosti.

Proučavanjem arheoloških nalaza kostiju može se približno zaključiti tijek razvitka glasovnog aparata kroz evoluciju. Kako je već rečeno, čimpanze zbog anatomije ne mogu proizvoditi artikulirane glasove, što također doprinosi tezi da je jezik ono što razlikuje ljude od životinja jer upravo ta pokretljivost ljudskog govornog aparata omogućuje širok raspon prepoznatljivih zvukova.[5] Pretpostavlja se da je kod neandertalaca ,koji su živjeli otprilike od 230 000 do 30 000 godina prija nas, grkljan bio postavljen više te zbog toga nisu mogli proizvoditi diferencirani govor kakav proizvodi suvremen čovjek.[6] Iako se rođenjem grkljan i kod današnjeg čovjeka nalazi visoko, njegovo postupno spuštanje omogućava razvitak jezičnih sposobnosti u odrasloj dobi. O razvitku mozga i njegovom utjecaju na sposobnost govora ne može se znati mnogo budući da su zbog konstitucije tijela neandertalci imali u prosjeku veći mozak, ali se o njegovom stupnju razvitka danas ne može mnogo zaključiti iz samih nalazišta kostiju.[7] Ipak, kako govori Ranko Matasović: „ … nije sporno da je moralo doći do nekih neurofizioloških promjena koje su omogućile precizno upravljanje govornim organima, svjesnu kontrolu disanja prilikom govora, proizvodnju zvuka podesnog za iskorištavanje u jeziku, te percepciju karakterističnih zvukova od kojih se sastoji ljudski govor.“[8]

Budući da postoje dokazi o složenim obrascima društvenog ponašanja kod neandertalaca, znanstvenici smatraju da je vjerojatno postojao neki oblik jezika kojim su komunicirali, možda čak od nastanka modernog čovjeka prije oko 100 000 godina. Vjeruje se da se jezik u modernijem obliku pojavio približno prije 40 000 godina.[9] Jezične skupine koje se mogu nazvati precima današnjih jezika, pojavljuju se približno kada završava zadnje ledeno doba, oko 10 000 godina prije nove ere, a prvi podaci o indoeuropskim jezicima kao što su sanskrt i

[3] Ibid.
[4] COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: **Atlas jezika**, Stanek d.o.o., Varaždin, 2004., p.10.
[5] COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: op. cit. p.11.
[6] Ibid.
[7] Ibid.
[8] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 37.
[9] COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: op. cit. p.12.

praindoeuropski pojavljuju se 5000 godina pr. n. e. Klasični jezici starogrčki i latinski pojavljuju se oko nulte godine, a romanski i germanski jezici oko tisućite godine. Ipak treba napomenuti da se utvrđivanje takvog vremenskog okvira ipak može temeljiti samo na pretpostavkama.

Pitanje zašto je došlo do razvitka jezika također nema jedinstveni odgovor, no neupitno je da je razvitak ovakvog sustava komunikacije doveo i do razvitka na drugim poljima (npr. lov ili izrada oružja). Ono što je također bitno je da je razvijanje jezika „ … dovelo i do jedinoga genetički utemeljenoga kulturnog pokazatelja koji se nije mogao krivotvoriti oponašanjem.“[10] Smatra se da su se skupine koje su razvile jezičnu sposobnost raširile i zamijenile ostale skupine koje nisu razvile. Prema Matasoviću takve skupine su bile u prednosti zbog nekoliko razloga: imale su prednosti pri adaptaciji te su lakše međusobno razmjenjivale informacije važne za opstanak , jezična sposobnost s vremenom je postala važna i pri odabiru partnera za reprodukciju jer se vjerovalo da će se jezični geni lakše proširiti ukoliko oba partnera imaju izraženu jezičnu sposobnost te naposljetku, skupine u kojima je postojao jezik razlikovale su se od onih u kojima se on još nije razvio te su članovi tih skupina povećavali svoje vjerojatnosti preživljavanja i reprodukcije gena ukoliko međusobno surađuju.[11]

Broj istraživanja i teorija koje su razvijene o nastanku i urođenosti jezičnih sposobnosti, uz sve navedeno, svjedoče o kompleksnosti ove teme. Moguće je da se nikada neće doći do jasnih odgovora na neka od osnovnih pitanja, no ono što je neupitno je važnost koju je jezik imao u razvitku čovječanstva.

2.2 OBILJEŽJA JEZIKA

Iz prethodnog potpoglavlja može se zaključiti da jezik nije oduvijek bio onakav kakvim se danas smatra. Razvijao se usporedno sa razvitkom ljudske vrste, naseljavanjem različitih područja i miješanjem naroda nastajali su mnogi jezici pa danas postoji oko šest tisuća jezika, iako točan broj nije poznat. Više o različitim skupinama svjetskih jezika i njihovim posebnostima govorit će se kasnije, no postoji i niz sličnosti koje dijele svi moderni jezici, a upravo ih one razlikuju od sustava komunikacije drugih živih bića. Neke od najvažnijih obilježja modernih jezika objasnit će se u ovom potpoglavlju.

[10] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 49.
[11] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 47.

U lingvistici, kao i u drugim znanostima, postoje teme oko kojih se lingvisti ne slažu. Ipak, većina će ih se složiti da sljedeće sastavnice predstavljaju ono što razlikuje jezik od drugih komunikacijskih sustava živih bića:

1. „ ljudska je komunikacija uvijek usmjerena prema namjerama, vjerovanjima i znanju nekoga (ponekad imaginarnoga) sugovornika (pragmatika)
2. ljudske vokalizacije uvijek su strukturirane pomoću ograničenog broja glasovnih elemenata koji nizanjem u vremenu mogu izraziti značenje (fonologija)
3. ljudske vokalizacije predstavljaju skup uputa sugovorniku pomoću kojih on može konstruirati neki kognitivni sadržaj, odnosno značenje (semantika)
4. svaki je kognitivni sadržaj koji se komunicira strukturiran u hijerarhijskom sustavu jezičnih jedinica među kojima postoje uzajamne ovisnosti i pravila o slijedu njihova pojavljivanja (sintaksa).“[12]

Svaki od ove četiri sastavnice sastoji se od određenih elemenata koje dijele svi jezici, a za njih se smatra da ih se ne treba učiti kada se govori o materinjem jeziku, već da su urođeni genetskim razvojnim programom. Prvi od takvih elemenata su segmenti i distinktivna obilježja. Najjednostavnije tumačenje segmenata bilo bi da su to: “minimalne vremenske jedinice fonološke sastavnice jezika“[13] Prema nekim lingvističkim tradicijama u ovom slučaju bilo bi uobičajeno govoriti o fonemima, odnosno najmanjim glasovnim jedinicama koji imaju određeno trajanje i ulogu. Treba ipak napomenuti da u ovom slučaju segmenti određeni kao vremenske funkcije koje su određene nekim distinktivnim obilježjima, a fonemi bi bili moguća kombinacija obilježja u segmentu.[14] Distinktivna obilježja mogu shvatiti kao: „ … skupove uputa koje mozak, koji upravlja pokretima artikulatora, šalje artikulatorima prilikom izgovora pojedinog segmenta. Prepoznavanje govora sastoji se u dekodiranju toga skupa uputa na temelju analize zvukova od kojih se sastoji govorna poruka.“[15] Premda se jezici razlikuju po broju segmenata, svi oni razlikuju dvije skupine njih: samoglasnike i suglasnike.
Daljnje obilježje svih jezika je slog. Iako se jezici međusobno razlikuju po složenosti slogova u svima on označava organizirani niz segmenata koji ima neku vrstu kognitivne stvarnosti.[16] U svakom jeziku postoji određeni niz pravila o tome koji slog treba biti istaknut. Takvo isticanje određenog sloga ili više njih naziva se naglasak. Svaki se jezik odvija u nekom ritmu,

[12] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 62.
[13] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 63.
[14] Ibid.
[15] Ibid.
[16] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 66.

a razlikuju se dvije vrste naglaska: dinamički (slog se ističe snagom uloženom u izgovor) i tonski (slog istaknut visinom glasa).[17] Postoje jezici koji imaju samo jedan od tih naglasaka, no postoje i oni u kojima se pojavljuju obje vrste.

Dok sva do sada navedena obilježja jezika nisu bila više nego apstraktni pojmovi za one koji se ne bave lingvistikom slijedeće obilježje trebalo bi biti jasno i bez prethodnog znanja lingvistike. Morfem se definira kao: „najmanja jezična jedinica koja ima i izraz (morf) i sadržaj (značenje) i koja nije članjiva na manje jedinice sa značenjem“[18] Prema funkciji morfemi se dijele na leksičke i gramatičke. Leksički morfemi imaju neko konkretno ili apstraktno značenje i u jeziku ih može biti neodređeno mnogo, dok gramatički morfemi imaju gramatičku funkciju tj. služe za modificiranje osnovnog značenja korijena riječi i u svakom jeziku postoji ograničen broj gramatičkih morfema.[19] Ipak, za većinu govornika modernih jezika obilježje jezika koje ima najveću psihološku stvarnost je riječ. Do sada nije postavljena definicija riječi koja bi bila univerzalno primjenjiva na sve svjetske jezike, no općeprihvaćena definicija je da je riječ: „… minimalni slobodni oblik, odnosno najmanji dio onoga što je izgovoreno koji samostalno može predstavljati iskaz.“[20] Slijedeće obilježje, usko povezano sa riječima, su vrste riječi. U hrvatskom, ali i većini indoeuropskih jezika poznate su nam vrste riječi kao što su imenice, glagoli, zamjenice, pridjevi, prilozi, prijedlozi, brojevi, veznici, usklici, u nekim jezicima članovi itd. Iako neke vrste riječi koje su poznate govornicima hrvatskog jezika u nekim drugim jezicima ne postoje i njihovu ulogu preuzimaju druge vrste, sigurno je da u svakom jeziku postoje određene semantičke razlike između riječi te se stoga može zaključiti da i svaki jezik ima barem nekoliko vrsta riječi.

Ovisno o vrsti riječi može se govoriti i o različitim gramatičkim kategorijama. Gramatičke kategorije mogu se definirati kao: „… skupovi oblika pojedinih riječi (u jezicima s morfologijom), ili skupovi sintaktičkih okolina u kojima se riječi određene vrste (imenice, glagoli, pridjevi, i sl.) mogu pojavljivati.“[21] Najčešće se gramatičke kategorije dijele na imeničke (rod, broj, padež) i glagolske (vrijeme, način, stanje), no ponovno, kao i kod vrsta riječi, gramatičke kategorije nisu iste u svim jezicima, no gotovo je sigurno da u svim jezicima postoje neke kategorije.

---

[17] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 67.
[18] Natuknica **morfem**, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41925 (2.3.2017.)
[19] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 69.
[20] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 70.
[21] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 75.

Budući da nizovi riječi, čak i ako su gramatički promijenjeni, još uvijek ne tvore smislenu jezičnu poruku, potrebno je slijedeće obilježje kako bi dalo određeno značenje i kontekst riječima. Stoga se svaka potpuna rečenica mora sastojati od predikata kojim se izriču odnosi između drugih izraza takozvanih argumenata. [22] Predikatu, koji je najčešće iskazan glagolom, potreban je određeni broj argumenata kako bi njegovo značenje u izrazu bilo potpuno. U većini jezika glagoli uzimaju jedan do tri argumenta vjerojatno zbog toga što se je jedna od primarnih funkcija jezika bila komunikacija o društvenim odnosima u određenoj zajednici.[23]
Ulogu argumenta može imati jedna riječ, ali i skupina riječi. No kako nije svaka skupina riječi nužno i smislena, treba obratiti pozornost na to da to bude sintaktička skupina tj. „ … samo oni nizovi riječi među kojima postoji uska povezanost koja se očituje u načinu kako na njih, kao na cjelinu, djeluju sintaktička pravila.“[24] Najlakši način za raspoznavanje sintaktičkih skupina je provjera supstitucijom, odnosno treba zamijeniti skupinu riječi jednom riječju tako da rezultat ostane gramatički i smisleno točan.[25] Sintaktičke skupine i fraze nazivaju se konstituenti i kao takve su još jedno od temeljnih obilježja jezika.
U većini jezika postoje gramatički načini za isticanje razlika među argumentima glagola koji mogu zauzeti više uloga. Tako jezici uglavnom razlikuju tematske uloge, što bi na primjeru hrvatskog jezika značilo da činitelj glagola ima ulogu subjekta, a trpitelj objekta. Svaki jezik ima određeni način redanja takvih sintaktičkih konstituanata, u hrvatskom i 36% jezika svijeta takav poredak je SVO (subjekt, predikat, objekt). 39% jezika ima SOV poredak, 15% ima VSO poredak, a preostali jezici pripadaju nekom od drugih mogućih tipova (VOS, OVS, OSV, a postoje i jezici s potpuno slobodnim poretkom).[26]
Posljednja dva obilježja modernih jezika su informacijska struktura i struktura leksikona. Komunikacija se odvija kroz niz govornih činova, te se osim samog iznošenja situacija u kojoj se nalaze govornici kroz komunikaciju može i utjecati na sugovornika. Sukladno tome, jezici imaju načine za izražavanje informacijske strukture jezičnih poruka, odnosno razlikovanja dijelova rečenica za koje se pretpostavlja da su poznati sugovorniku i onih za koje se pretpostavlja da mu nisu poznati.[27] Ono što određuje kako će se riječi kombinirati kako bi se izrazile složene jezične poruke mora biti leksikon. Iako se nekada leksikon smatrao mjestom na kojem su se „čuvale“ riječi, danas leksikon predstavlja „… složenu i dinamičnu

[22] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 79.
[23] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 81.
[24] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 82.
[25] Ibid.
[26] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 87.
[27] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 97.

komponentu gramatike koja posreduje između fonološke, morfosintaktičke i semantičke jezične komponente; leksikon je ono mjesto na kojemu značenja, koja generira um, dobivaju svoj jezični izraz.“[28]

Jasno je da obilježja opisana u ovom poglavlju postoje u svim većini modernih jezika, iako nisu nužno ista u svima. Dapače, postoje brojne varijacije svakog od navedenih obilježja budući da se jezici ipak dosta razlikuju, ovisno o jezičnoj porodici kojoj pripadaju. Više o tome biti će rečeno u idućem potpoglavlju.

2.3 RAZNOLIKOST JEZIKA

Točan broj svjetskih jezika se ne može točno odrediti, no pretpostavlja se da se brojka kreće oko šest tisuća jezika. Ono što predstavlja problem u određivanju konačnog broja je činjenica da je često teško odrediti što je dijalekt određenog jezika, a što u potpunosti drugačiji jezik. S takvim problemima lingvisti se naročito susreću kod malo istraženih jezika koji se govore npr. u amazonskoj prašumi ili Papua Novoj Gvineji.

Postoji nekoliko načina na koji se može gledati na jezičnu raznolikost. U poglavlju će se najviše dotaknuti genetske raznolikosti, no radi sveobuhvatnosti rada izložit će se i apsolutna i tipološka raznolikost. Kada se govori o apsolutnoj raznolikosti misli se na ukupan broj jezika koji se govore na određenom geografskom području.[29] Tako ako se uzmu u obzir kontinenti, u Europi se govori oko 4% svjetskih jezika, u Sjevernoj i Južnoj Americi oko 15% , u Africi oko 31%, a na teritorijima Azije, Australije i Oceanije govori se oko 50% svjetskih jezika.[30] No, kako kontinenti nisu jednakih veličina ovakve podaci nisu u potpunosti objektivni. Drugi pokazatelj apsolutne raznolikosti može se dobiti kad se broj jezika podijeli sa površinom određenog područja u četvornim kilometrima. Što je dobiveni broj manji, raznolikost je veća. Ovakvim izračunima dolazi se do toga da je najveća jezična raznolikost na otočju Vanuatu gdje oko 150 000 ljudi govori 105 jezika na površini od 12 190 km^2 čime se dobiva broj od 81 km^2 po jeziku.[31]

Tipološka raznolikost odnosi se na: „…broj relevantnih strukturalnih obilježja po kojima se jezici toga područja razlikuju.“[32] Na broj strukturalnih obilježja najčešće ovisi o jezičnoj

[28] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 99.
[29] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 15.
[30] Ibid.
[31] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 16.
[32] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 17.

povijesti područja na kojem se određeni jezik razvijao, no na to utječu i neki drugi geografski, sociološki, pa čak i ekonomski pokazatelji. Možda najjednostavniji primjer tipološke raznolikosti može se prikazati na primjeru hrvatskog i mađarskog jezika. Jasno je da su recimo slovenski i hrvatski mnogo sličniji nego hrvatski i mađarski. Ipak hrvatski i mađarski dijele mnoga obilježja koja u većini drugih jezika ne postoje (padeže, pasiv i sl.), a razlog tomu je vjerojatno to što su govornici mađarskog stoljećima okruženi govornicima slavenskih i germanskih jezika pa je i njihov jezik poprimio neka obilježja ostalih jezičnih skupina.[33]

Kada se govori o genetskoj raznolikosti misli se na to jesu li se određeni jezici razvili iz istog izvora tj. istog jezika pretka. Kada se tako gleda na jezike svijeta jasno je da prevladava indoeuropska skupina jezika- čak 12 od 20 najvećih jezika svijeta prema broju izvornih govornika pripada toj skupini.[34] Indoeuropski jezici razdvojili su se prije 5- 6000 godina, a kako bi se dobile preciznije usporedbe među skupinama uzimaju se najstariji dostupni tekstovi za svaku od tih skupina: gotički iz četvrtog stoljeća za njemački, latinski za romanske jezike, starocrkvenoslavenski za slavenske jezike itd.[35] Indoeuropski jezici mogu se podijeliti na slijedeće skupine jezika:

1. Anatolijski jezici, koji su svi izumrli, a govorili su se na području današnje Turske
2. Indoiranski jezici, od kojih su možda najpoznatiji sanskrt, hindski, perzijski, pašto itd.
3. Grčki jezik
4. Italski jezici u koje spada i latinski iz kojeg su se razvili današnji romanski jezici
5. Keltski jezici, od kojih danas postoje samo irski, škotski, velški i bretonski
6. Germanski jezici, koji se dijele na zapadnogermansku i skandinavsku skupinu
7. Armenski
8. Slavenski jezici
9. Baltijski jezici, od kojih postoje još samo litavski i latvijski
10. Albanski
11. Toharski jezici[36]

Od ostalih jezičnih skupina u Euroaziji razlikujemo: uralske jezike (ugrofinski i samojedski jezici, među koje spadaju i mađarski, finski i estonski), turkijske jezike (npr. turski), mongolske, tungusko- mandžurske, kartvelske, abhasko- adigejske, nahsko- dagestanske, sinotibetske (sinitksa i tibetansko- burmanska grana), porodica mijao- jao jezika, dajski

[33] Ibid.
[34] COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: op. cit. p.19.
[35] COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: op. cit. p.26.
[36] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 106.

jezike, jezike munda, monsko- kmerske i dravidske jezike.[37] Osim njih postoji i nekoliko jezika čiji genetski srodnici nisu otkriveni tzv. izolirani jezici. Jedini takav u Europi je baskijski, a najpoznatiji u Aziji korejski.[38]

Zanimljivo je istaknut da se na kontinentu koji se inače ističe svojim bogatstvom raznolikosti svi jezici mogu svrstati u četiri velike jezične porodice. Afrički jezici tako se mogu podijeliti u: afroazijsku porodicu (ovdje pripadaju izumrli egipatski jezik, berberski jezici na sjeveru Afrike, somalski, arapski, hebrejski itd.), nigersko- kordofansku porodicu (jezici koji se uglavnom govore na zapadu kontinenta te južno od ekvatora), nilosaharsku porodicu (istočna Afrika) te kojsansku porodicu (jug Afrike).[39] Austronezijska skupina jezika proteže se na području od Madagaskara preko Indonezije, Filipina pa sve do Oceanije i Novog Zelanda. Najpoznatiji predstavnici ove skupine su tagalog, havajski, maorski i sl. Na području Australije postoji mnogo jezičnih porodica, a na najvećem dijelu kontinenta govore se jezici pamanjunganske porodice.

Na području Sjeverne i Južne Amerike danas kao službeni govore jezici koji pripadaju indoeuropskoj skupini, a oni su na te relativno nove kontinente došli putem kolonizacije od strane Europljana. Usprkos tome, ovi kontinenti se mogu podičiti raznolikim porodicama domorodačkih jezika. U Sjevernoj Americi to su eskimsko- aleutski jezici (npr. inuit), na-dene (navaho, tlingit itd.), siuski, algički, mnoštvo algonkijskih jezika (govore se u istočnim državama SAD- a i istočnoj Kanadi), kadojski jezici (dolina rijeke Mississippi), muskogijski i irokijski jezici. Najveća jezična raznolikost pronalazi se na zapadnoj obali gdje se pronalazi mnogo malih jezičnih porodica. Na području Meksika i ostalih zemalja srednje Amerike govore se jezici kojima su nekad govorili drevni narodi, kao npr. uto- astečki i majanski jezici.[40]

Kako je genetska klasifikacija jezika u Južnoj Americi još uvijek problem, općeprihvaćene porodice jezika su: čibčanski jezici (jezik gvajami u Venezueli), peazanski jezici, mapudungu jezici, jezici haki, kečuanski jezici (jezici Inka), tukanoanski, karipski i maipuranski (po broju govornika vjerojatno najveća skupina) jezika. Najveći indijanski jezik na kontinentu je guarani koji pripada tupijskoj porodici.[41]

[37] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 106- 107.
[38] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 107.
[39] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 108.
[40] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 108- 109.
[41] MATASOVIĆ, R. op. cit. p. 109.

Uzmu li se u obzir samo brojčani podaci o jezičnoj raznolikosti, vidljivo je da je bogatstvo jezika doista veliko. Kada se uz to uzmu u obzir činjenica da se većina jezika opisanih u ovom poglavlju imaju i niz dijalekata, ali i da se većina jezika neprestano mijenja budući da drugi jezici, ali i mnogi drugi čimbenici utječu na njih, jasno je da lingvisti imaju još mnogo posla pred sobom. Osim što ni povijest mnogih jezika nije raščišćena, sve se više postavljaju pitanja o budućnosti. Jedan od glavnih problema je izumiranje jezika. U prosjeku svaka dva tjedna jedan jezik izumre, a prema nekim lingvistima 90% svjetskih jezika će za sto godina izumrijeti ili biti na pragu izumiranja.[42]

Za mnoge narode jezik predstavlja jedno od najdistinktivnijih obilježja i veliki dio njihove kulture i tradicije. Samo dvjestotinjak jezika na svijetu ima iz sebe neki oblik državne sile koji ga uređuje i na neki način štiti. Stoga bi zajednički cilj, kako lingvista tako i svih ostalih, trebao biti očuvanje krhkog ekološkog stanja u kojem se danas nalaze jezici. A ako se već ne može očuvati vještina govorenja svih jezika, trebalo bi se barem očuvati znanje o njima.

[42] COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: op. cit. p.14.

3. RAZVITAK NJEMAČKOGA JEZIKA

Kako se u prethodnom poglavlju moglo pročitati, nastanak i razvitak jezika su još uvijek vrlo zanimljive teme za lingviste. Usprkos godinama istraživanja, neke teme još uvijek nisu u potpunosti razjašnjene, a možda neće ni biti. Iako je njemački jezik danas jedan od najvećih svjetskih jezika, neki aspekti njegova razvitka nisu ništa poznatiji.

Njemački jezikoslovci u 17. stoljeću mislili su da je tadašnji njemački tzv. *teutsch* nastao kada i biblijski jezici grčki i hebrejski, što znači 2347. godine prije nove ere nastankom Babilonskog tornja. Prema tome može se zaključiti da su jezikoslovci pretpostavljali da je njemački jedan od prajezika svijeta.[43] Takve tvrdnje danas se odbacuju te se pretpostavlja da se njemački jezik, kao i većina drugih europskih jezika, razvio iz tzv. indoeuropskog jezika. Francuski akademik J. J. Scaliger podijelio je europske jezike u jedanaest skupina, a četiri glavne jezične skupine odredio je prema riječi koju su pojedini jezici koristili za riječ Bog. Prema tome su se europski jezici svrstavali u tzv. *deus-, theos-, gott-* i *bog-* jezike.[44] U suštini ista, ali danas poznatija podjela je na romanske, germanske, slavenske jezike i grčki.

Njemački se svrstava u germansku skupinu jezika, a njegove korijene i pripadnost toj skupini najjednostavnije je iščitati ako se usporede određene riječi jezika koji pripadaju toj jezičnoj skupini, npr. mač je na njemačkom *Schwert,* na engleskom *sword* i na švedskom *svärd,* kralj je njem. *König*, eng. *King*, šved. *konung.* Prvi razvitak i širenje govornog jezika pripisuje se vremenu seoba naroda oko petog stoljeća. Na području današnje Njemačke u početku je živjelo više naroda koji su se sporazumijevali sličnim jezicima koje bi se moglo opisati kao „pranjemački“.[45]

Službeno se o razvitku njemačkog jezika može govoriti tek od polovice osmog stoljeća kada se pojavljuju prvi pisani tragovi jezika. Tada se radilo uglavnom o pojedinačnim riječima ili kraćim rečenicama. Sredinom stoljeća, najvjerojatnije u Regensburgu, preveden je i tiskan rječnik staronjemačkih sinonima za neke latinske izraze. Nakon toga sve je više tekstova pisano ili prevođeno na njemački. U Fuldi su 830. godine prevedena i sažeta sva četiri Evanđelja u jedan tekst, a u istom gradu ,u prvoj polovici devetog stoljeća, nepoznati je pjesnik napisao Hildebrandslied. To je djelo posebno jer je jedno od prvih književnih djela na

[43] KIENPOINTNER M., SCHMEJA H., ÖLBERG H.M.: **Sprache, Sprachen, Sprechen**, Institut für Germanistik, Innsbruck, 1987., p. 123.
[44] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: **Deutsch für Germanistikstudenten 3**, LOGOS, Split, 2002., p. 114.
[45] KIENPOINTNER M., SCHMEJA H., ÖLBERG H.M.: op. cit. p. 123.

njemačkom jeziku uopće, ali je i jedino djelo germanske herojske poezije napisano takvim staronjemačkim jezikom.[46]

Iako su prvi pisani tragovi njemačkog poznati već u osmom stoljeću, do otprilike petnaestog stoljeća njemački se još uvijek uglavnom govori, dok u pisanim dokumentima i dalje prevladava latinski. Još od spomenutih seoba naroda, govorni njemački se razvijao u dva pravca: gornjonjemački (*Hochdeutsch*) i donjonjemački (*Niederdeutsch*). Gornjonjemčki se govorio kako samo ime kaže, u višim dijelovima zemlje tj. u južnoj polovici, Alpama i Sredogorju, a donjonjemački u nižim predjelima na sjeveru, uz obalu te na području današnje Nizozemske. Dakle u početku, ova dva pojma su obilježavala dva različita dijalekta njemačkog dok je danas pojam *Hochdeutsch* poznat kao sinonim za standardni njemački jezik, lišen svih regionalnih obilježja, a *Niederdeutsch* je u Njemačkoj postao dijalekt, a iz njega su se također razvili danas službeni jezik Nizozemske i Belgije- nizozemski. Donjonjemački je bio vrlo bitan kao jezik gospodarstva i politike u Hanzeanskom savezu koji je između 1300. i 1500. godine pridonio znatnom političkom, pravnom i gospodarskom razvitku na prostoru sjeverne Njemačke, zemalja Beneluxa i obalama Sjevernog i Baltičkog mora. Hanza i naseljavanje područja istočno od Labe i Odre dovelo je do širenja donjonjemačkog sve do šesnaestog stoljeća kada je došlo do okretanja ka gornjonjemačkim dijalektima što zbog slabljenja Hanze, što zbog reformacije.[47]

S razvitkom gospodarstva i tehnologije dolazi do sve većih migracija stanovništva, pa se tako mnoge varijante njemačkog miješaju i postupno dolazi do standardizacije jezika. Važan događaj za standardizaciju jezika je prijevod Biblije Martina Luthera budući da je jezik koji se koristio u tom prijevodu, uz iznimku nekih riječi i izraza, gotovo u potpunosti može razumjeti te slijedi ista gramatička pravila kao i današnji njemački. Zanimljivo je da su razlike između dvije govorne varijante njemačkog tada bile tolike da su se tekstovi često tiskali i prevodili na oba dijalekta, pa je tako Johannes Bugenhagen preveo Lutherovu Bibliju na donjonjemački. S vremenom je *Hochdeutsch* postao službeni jezik, a nekih 250 godina kasnije, u vremenu njemačkog klasicizma dolazi do leksičke, a 1901. i do pravopisne standardizacije.

Danas oko sto milijuna ljudi govori njemački kao materinji jezik, jedan je od radnih jezika Europske Unije, a još oko dvadeset milijuna ljudi ga uči ili govori kao strani jezik. ″Najčišći″ njemački čuje na području Hannovera, a kao i u drugim jezicima jaki su utjecaji stranih

[46] SCHMID H.U.: **Die 101 wichtigsten Fragen**, Beck, München, 2010., p. 15- 17.
[47] KNOOP, U.: **Wörterbuch deutscher Dialekte**, Bertelsmann Lexikon Verlag, Gütersloh, 1997., p. 14-15.

jezika, što zbog prisutnosti stranih medija, što zbog prisutnosti brojnih drugih kultura u modernom njemačkom društvu.

3.1 DIJALEKTI- ŠTO SU I KAKO SU NASTALI?

Ranije je opisano kako je nastanak i razvitak jezika dug proces koji traje već nekoliko tisuća godina i koji možda nikada neće u potpunosti biti razjašnjen. Jedan od razloga je i što se jezici danas neprestano mijenjaju pod utjecajem svakodnevnih društvenih promjena pa se prema tome može zaključiti da su ljudi stoljećima prilagođavali jezik svojoj okolini. Stanovnici dva grada udaljena nekoliko stotina kilometara ni u prošlosti, a ni danas, ne govore isto. Isto tako, jasno je da djed i unuk između kojih je pedeset godina razlike neće govoriti u potpunosti istim jezikom, kao ni jedan liječnik i automehaničar. Takvi različiti oblici jezika mogu se definirati kao jezični varijeteti, odnosno: „usustavljen obrazac jezične uporabe“[48] Pod tim pojmom lingvisti podrazumijevaju različite regionalne, situacijske, funkcionalne te individualne varijante nekog jezika.[49]

Izraz dijalekt najčešće se koristi za geografski određene varijetete jezika. Često se prikazuju kao sušta suprotnost standardnog jezika, budući da su ograničeni na manje geografsko područje dok se standardni jezik koristi na čitavom govornom području nekoga jezika. Unutar svakog jezik postoji cijeli raspon dijalekata koji se međusobno razlikuju gramatički, izgovorom, ali i oblicima riječi. U hrvatskom postoje primjeri kao što su *šoldi* i *penezi* koji se koriste u dijalektima kao oblik riječi novac, a u njemačkoj riječ mesar može imati i nekoliko oblika, ovisno o pokrajini: tako će u Hessen biti *Metzger,* u Austriji *Fleischhacker*, u Thüringenu *Fleischer*, a na sjeveru Njemačke *Schlachter*.[50]

Izraz dijalekt pojavio se u njemačkom jeziku 1634. godine, no sve do devetnaestog stoljeća koristio se kao izraz za jezik, točnije, standardni jezik. O ostalim oblicima jezika govorilo se kao o varijetetima (njem. *Mundarten*). Termin *Mundart* u jezik je uveo Philipp von Zesen 1641. te se koristio sve dok germanisti nisu prihvatili termin dijalekt i dijalektologija. Prvo objavljeno djelo koje se bavilo jezičnom geografijom bilo je „Die Mundarten Bayerns grammatisch dargestellt“ Johanna Andreasa Schmellera iz 1821.[51] Osim Schmellera pionir na

[48] **Jezični varijetet**, http://struna.ihjj.hr/naziv/jezicni-varijetet/25055/ (1.7.2017.)
[49] SCHMID H.U.: op. cit., p.44.
[50] SCHMID H.U.: op. cit., p.45.
[51] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit., p. 61.

području istraživanja dijalekata bio je i Georg Wenker. Njegovo najpoznatije istraživanje započelo je 1876. godine, kada je nakon završetka studija počeo slati pisma učiteljima iz škola na području Porajnja s namjerom da oni prevedu određene rečenice na svoje lokalne idiome. Iz toga je nastao popis 40 Wenkerovih rečenica *(Wenkersätze),* koje su postale temelj istraživanja koja su se nastavila do 1887. Na kraju istraživanja bilo je obuhvaćeno gotovo cijelo njemačko govorno područje i više od 40 000 mjesnih govora.[52] Wenkerova objavljenja djela, ponajviše jezični atlasi („Sprachatlas des deutschen Reiches“ i „Sprachatlas von Nord- und Mitteldeutschland“) postavili su temelje za kasnije objavljen Njemački jezični atlas.

U današnjem kontekstu dijalekti se često prikazuju kao iskrivljen oblik standardnog jezika, a situacija je zapravo suprotna. Standardni njemački jezik razvio se upravo iz dijalekata, dugotrajnim i kompliciranim procesom čiji se korijeni mogu slijediti do vremena selidba naroda na prijelazu antike u rani srednji vijek. Na prostoru Njemačke tada je postojalo više samostalnih govornih područja, a ta podjela kasnije se donekle prenijela i na današnju podjelu Njemačke na savezne pokrajine. Sva područja imala su određenu jezičnu samostalnost koja se mogla primijetiti kako u oblicima riječi, izgovoru i književnosti određenog područja. Pogrešno je misliti kako se dijalekti, uz razvitak standardnog jezika i promjene u državi također nisu razvijali. Iako su zadržani neki arhaični oblici, dijalekti se također pomlađuju i mijenjaju što je najjednostavnije primijetiti kada se usporede dijalekti različitih generacija u istoj regiji.

[52] Natuknica **Wenker, Georg**, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65994 (9.7.2017.)

4. DIJALEKTI SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE

Na prostoru Savezne Republike Njemačke prvenstveno se mogu odrediti tri velika govorna područja. Na sjeveru, od sjevernonjemačke obale do Benratske linije (proteže se od grada Benratha kraj Düsseldorfa preko Kassela i Berlina do poljske granice) govore se donjonjemački dijalekti. Južno od Beratske linije pa do linije koja počinje kod Speyera i ide preko Aschaffenburga do Fulde pa u smjeru jugoistoka govore se srednjenjemački dijalekti. Ova skupina se također može podijeliti i na istočno- i zapadnosrednjenjemačke dijalekte. Granica se proteže otprilike uz današnju granicu saveznih država Thüringen i Hessen. Južno od Speyerske linije pa do područja južnog Tirola govore se gornjonjemački dijalekti, koji se također mogu podijeliti na alemanski dijalekt na zapadu i u Švicarskoj i bavarski koji se osim na području savezne pokrajine Bavarske govori i u Austriji te u dijelu Italije.

Zbog prostorne raširenosti bavarskog dijalekta on se na njemačkom naziva *Bairisch* iako bi slijedeći gramatička pravila trebao biti *Bayerisch* budući da je i njemački naziv za pokrajinu Bayern. No, kako se stanovnici Austrije i Italije koji govore bavarskim dijalektom ne identificiraju kao Bavarci, tako je i sami naziv dijalekta prilagođen okolnostima. Ovo je jedan od primjera u kojima se može vidjeti kako su nekadašnja politička zbivanja utjecala na formiranje govornih područja i nastanak dijalekata, budući da se nekadašnje bavarsko vojvodstvo protezalo na značajno većem teritoriju nego današnja savezna pokrajina. Još jedan razlog za promjenu u nazivu pokrajine je i činjenica da se na području pokrajine Bavarske govore i drugi dijalekti: franački na sjeveru i švapski na zapadu.[53]
Slično kao i u Bavarskoj, političke prilike utjecale su i na oblikovanje drugih saveznih država, a povezeno s time i govornih područja. Na području mlađeg vojvodstva Švapske govorio se istoimeni švapski dijalekti, dok se od starijeg matičnog vojvodstva Alemanije uzima lingvistički naziv za skupinu alemanskih dijalekata koji se danas govore i u Badenu, Elzasu te na njemačkom govornom području u Švicarskoj. Na tom području danas se nalazi pokrajina Baden- Württemberg nastala ujedinjenjem Vojvodstva Baden i Kraljevstva Württemberg, a slična politička zbivanja povezana sa seobama naroda događala su se i u ostalim pokrajinama. Stoga je jasno koliko su dijalekti doprinijeli bogatstvu jezika, ali i utjecali da oblikovanje današnjih granica njemačkih pokrajina te razvoj identiteta u istima.

[53] KNOOP, U.: op.cit. p. 13.

Iako postoji nekoliko načina na koji bi se mogla podijeliti dijalektalna područja, u ovom radu vodit će se prema podjeli na dijalektalne regije autora Knoopa iz Rječnika njemačkih dijalekata („*Wörterbuch deutscher Dialekte*“). Opisat će se slijedeći dijalekti: švapsko-alemanski, bavarski, frankonski, falački, hessenski, rajnski, tirinški, saski te ‚prostorno najraširenij, donjonjemački.

4.1 ŠVAPSKO- ALEMANSKI DIJALEKT

Područje švapsko- alemanskog dijalekta proteže se južno od linije koja ide od Zaberna na zapadu preko Karlsruhea i Heillbronna do Crailsheima na istoku, te zapadno od Crailsheima preko Augsburga i Landsberga do Kemptena, slijedeći tok rijeke Lech. Iako zapadno i južno prestaju granice Republike Njemačke, ovaj dijalekt proteže se i preko granica te se govori kao dijalekt i u Švicarskoj, francuskoj pokrajini Elzas i austrijskoj pokrajini Voralberg. Istočno od ovog područja govori se bavarskim dijalektom, sjeveroistočno frankonskim, a sjeverozapadno falačkim.[54]

Rimljanima su oko 260. godine područje oteli Alemani, germansko pleme koje se naselilo na prostor između Rajne, Bodenskog jezera i rijeke Iller. Budući da su se otprilike u isto vrijeme doselili i *Suevi* tj. Švabi, ova dva plemena često se spominju pod zajedničkim nazivom. Jezično gledano švapski pripada alemanskom dijalektu, zajedno sa donjoalemanskim i gornjealemanskim (švicarski njemački)[55]. Jedna od karakteristika švapsko- alemanskog dijalekta je izgovor riječi koje počinju ili u sebi imaju glas pf-. Govornici ovog dijalekta će tako reći *Pfund, Apfel, Pfarrer* za razliku od svojih susjeda iz Falačke koji će reći *Pund, Abbel* i *Parrer*.

Na zapadnom dijelu ovog govornog područja reći će se *Ziit, Huus* i *Muus* umjesto *Zeit, Haus* i *Maus.* Poznata karakteristika je također izgovor –scht- ili –schp- u riječima koje sadrže –st-, odnosno, -sp-, Na primjer riječ Respekt izgovarat će se kao *Reschpekt*, a glagol *ist* kao *ischt*. Također karakteristično za ovo područje je oblik *gsait* umjesto *gesagt* te nastavak –le na umanjenicama, umjesto tradicionalnijeg –chen.[56]

Iako se švapsko- alemanski u ovom radu spominje kao jedan dijalekt, postoje određene razlike među njima. Kao granica među ta dva dijalekta se može uzeti Schwarzwald i gornja

[54] KNOOP, U.: op.cit. p. 18.
[55] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit., p. 77.
[56] KNOOP, U.: op.cit. p. 18.

polovica Bodenskog jezera. Govornici švapskog posebno će nazalno izgovarati glasove un-, an-, en-, a karakteristične su i artikulacije riječi kao što su *Schnee (Schai)* i *schon (schau).* [57] Neke od karakterističnih riječi ovog dijalekta su: „ *Batenke* (Schlüsselblume), *Bibelskäse* (Quark) , *Finken* (Hausschuhe), *Herdapfel* (Kartoffel), *Kauter* (Tauber), *klemmen* (kneifen), *Kutterschaufel* (Kehrschaufel), *Öhmd* (Grummet), *sauen* (lufen) , *Scheuzfleck* (Taschentuch) , *Vesper* (Abendmahlzeit) und *wuderfitzig* (neugirig).“[58]

4.2 BAVARSKI DIJALEKT

Bavarski dijalekt svakako je jedan od najpoznatijih njemačkih dijalekata. Pripada skupini gornjonjemačkih dijalekata i sa njima dijeli neka poznata obilježja kao što su *es* umjesto *ihr*, *en* umjesto *euch*, *tengg* umjesto *links* itd. Područje Bavarske počinje istočno od rijeke Lech i južno od linije Hof, Bayreuth, Nürnberg i Crailsheim. Prostor bavarskog dijalekta proteže se i preko granica same savezne države Bavarske, pa tako ovim dijalektom govore i govornici njemačkog s prostora južnog Tirola (Bozen (tal. Bolzano) najpoznatiji je grad ovog područja, a u njemu čak 70% stanovnika govori njemački) te Austrije. Dijalekt se može podijeliti na nekoliko poddijalekata: sjeverno-, srednje- i južnobavarski.

Za govornike drugih dijalekata najprepoznatljivija karakteristika bavarskog je promjena –ei- u –oa- ili –oi-, kao na primjer u riječima *heiß* (bavarski *hoas*) ili *breit* (bav. *broad*), i promjena dugog glasa –u- u –ua- (npr. *Bruader* umjesto standardnog *Bruder*). Osim toga do promjena dolazi i u izgovoru standardnog e ili ä, koji se izgovaraju kao a (primjeri: *Schar*, *Mandl* i *Andn* kao alternative standardnim *Schere, Männlein* i *Ente*).

Kako se razvitak jezika može pratiti dobrim dijelom i iz religijskih tekstova, tako se u mnogim luteranskim tekstovima odmah prepoznaje da nisu bavarski jer umjesto završnog nastavka –i sadrže klasičan –e. Tako bi se standardizirani izrazi kao što su *„ich singe“* ili *„zwei Tage“* pisali kao „ *i sing*“ i „*zwoa Dog*“. Za bavarski općenito poznato je skraćivanje odnosno izbacivanje slogova. Na primjer konstrukcija „*ich habe sie (die Hose) angezogen*“ ima osam slogova, dok bavarska varijanta *„i ho's o'zong*“ ima samo četiri.[59] Često je tom promjenom zahvaćen glas –l- koji se izgubi ili postaje –i- te tako izgovor postaje naročito karakterističan (vui (viel), Geid (Geld), Schdui (Stuhl))[60]. Nastavak za umanjenice, koji je u

[57] Ibid.
[58] Ibid.
[59] KNOOP, U.: op.cit. p. 19.
[60] Ibid.

švapsko-alemanskom bio –le, u bavarskom je najčešće –l, -al ili –i, a prefiksi er-,zer- i ver- zamjenjuju se prefiksom der-.

Za poddijalekte južno- i srednjebavarski vrijede sve ove karakteristike, no međusobno se i oni razlikuju. Južnobavarski, za razliku od susjeda, zadržao je standardni nastavak *en*, te sadrži grleni glas *kch*. Za srednjebavarski najvažnije karakteristike su vokalizacija l-, promjena *oi* u *ai*, diftongacija *i- ia, ü- üa, u- ua*, te samostalan i različit leksik (npr. dani u tjednu su *Mooda, Ihrta, Midicha, Pfinsta, Fraida, Såmsta, Sunta*).[61]

Osim dobro poznatih bavarskih riječi koje su već uvrštene u standardni njemački jezik (*die Semmel, der Fasching*) tipične riječi ovog područja su: *Anzen, Dult, Fotze, Haxe, himmazen, Kranawit, Schulpack, Spritzkrug* itd.[62]

4.3 FRANKONSKI DIJALEKT

Iako se u ovom radu dijalekti dijele najviše prema saveznim pokrajinama Njemačke, to ne znači da su granice dijalekata jasno određene kao granice samih država. Naravno da bavarski ne prestaje naglo čim se prijeđe u Falačku ili Hessen, kao i u prošlosti dijalekti se miješaju i čvrstih granica nema. Frankonski dijalekt dosta je poseban budući da ga okružuje toliko drugih dijalekata (bavarski, švapsko- alemanski, hesinški, tirinški), da granice zaista nekada nisu jasne. Općeprihvaćeno je da se frankonski dijalekt proteže uz tok rijeke Majne i njezine pritoke.

Iako se često miješa sa nekim karakteristikama drugih dijalekata, postoje neka obilježja koja su svojstvena samo frankonskom. Jedan od njih je poseban izgovor glasova p,t i k koji se ne može zapisati; zvuči kao b,d,g, ali bezvučan je. Još neke karakteristike izgovora su tzv. zaokruživanja. Ü se izgovara kao i, ö kao ü u riječima *üme* (*immer*) ili *Wöfl* (*Würfel*), *Frooid* (*Freude*). Glas –ei- izgovara se kao rastegnut –aa-, kao u primjeru *braat* (*breit*) ili *Raaf* (*Reifen*). Poznata izreka o govoru Franaka je: „*wou die Hasen Hoosn und die Hosen Huusn haaßn* (*wo die Hasen Hoosn und die Hosen Huusen heißen*).[63]

Doduše, izreku u ovom obliku može se primijeniti samo na istoku Franačke. Na zapadu će glasiti: „*wo die Hasen Hoos und die Hosen Housn hääßn*“[64]. Kao granica između istočnog i zapadnog frankonskog uzima se brdovito područje Steigerwalda. Ono po čemu se frankonski

[61] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit., p. 77.
[62] KNOOP, U.: op.cit. p. 19.
[63] KNOOP, U.: op.cit. p. 20.
[64] Ibid.

poddijalekti mogu najjednostavnije razlikovati je već spomenuti nastavak za umanjenice: na istoku je –la, na zapadu –lich, na jugozapadu –che, a na jugu –l. U ovome se i najjednostavnije razaznaje pod utjecajem kojeg drugog dijalekta je pojedini dio frankonskog govornog područja.

Dva najpoznatija poddijalekta su istočnofrakonski i moselfrankonski. Istočnofrankonski se govori na području gradova Meiningena, Coburga i Bayreutha. Ovdje se den skraćuje u n (*worn* umjesto *worden*), ein u ei (*Schweiwet* umjesto *Schweifurt*), ge u g (*Gschäft* umjesto *Geschäft*). Također diftong ai postaje dugi monoftong ê (*heem* umjesto *heim*), a monoftong u postaje diftong uo (*guot* umjesto *gut*, a glas i postaje e (*wer* umjesto *wir*).[65]

Moselfrankonski govori se na području Triera, Luksemburga i još nekih manjih graničnih pokrajina. Najpoznatija obilježja ovog dijalekta su konstrukcija *ich schlien/ ich schlage*, oblik *gên* ili *gân* za *gehen*, te samostalni leksik.[66]

Posebnost frankonskog primijećuje se u malim, svakodnevnim riječima ili rečenicama (npr. *des is orch schee* (*das sit sehr schön*)), a kao i u ostalim dijalektima bogatstvo riječi je veliko: Feghadern (Scheuertuch), Häspele (Eisbein), Kipfel (Brötchen), Pauternickel (Pfannkuchen), Pfiffer (Pilz), Potacke (Kartoffel) itd.[67]

4.4 FALAČKI DIJALEKT

Kada se krene zapadno od područja frankonskog dijalekta, a sjeverozapadno od švapsko-alemanskog, dolazi se na područje gdje se govori falačkim. Falačko govorno područje prostire se uglavnom lijevo od toka Rajne, na području nekadašnje Kneževine Falačke te obuhvaća gradove Heidelberg, Schwetzingen i Mannheim.

Ono što falački najviše razlikuje od susjednog rajnskog je tzv. dat/ das linija. U falačkom se govori *das, was, alles, es* dok u rajnskom glas –s zamjenjuje –t pa će tako biti *dat, wat, allet, et*.[68] Kao u švapsko- alemanskom vrijedi izgovor –scht- i –schp- u riječima kao što su *fescht* i *bischt*, no sličnosti ovdje prestaju pa tako u falačkom prestaje izgovor –pf- i nastaje –p-. Tako izreka *„In de Palds gehd de Parre mid de Peip in die Kerch“*[69] najbolje opisuje ovaj dijalekt.

---

[65] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit., p. 75.
[66] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit., p. 70.
[67] KNOOP, U.: op.cit. p. 20.
[68] KNOOP, U.: op.cit. p. 21.
[69] Ibid.

Od poddijalekata najveća podjela je na zapadno- i istočnofalački, a kao glavna razlikovna karakteristika može se uzeti već prije spomenuti nastavak za umanjenice –chen. U istočnofalačkom nastavak će glasiti –el, a u zapadnofalačkom –che (npr. *Schäfel/ Schäfcher*). Ono što su u standardnom njemačkom glasovi *ie, üe, uo* u falačkom se izgovaraju kao *î* ili *û*. U ovom dijalektu neki glasovi gube zaokruženost: *ü* se izgovara kao *i* (*spüren/ spieren*), *ö* kao *e* (*schön/ schee*), *b* kao *w* (*über/ iwer*). Što se tiče izgovora, postoje još neke razlike koje još nisu spomenute: *ig* se izgovara kao *isch*, *rs* kao *rsch*, dugo i kao kratko i.[70]

Specifičnost leksika falačkog dijalekta je utjecaj francuskog jezika koji ne čudi zbog geografske blizine i povijesnih prilika. Kao primjer može se uzeti riječ *Stachelbeere* (standardan njemački) koja u falačkom ima dva oblika: *Druschel* ili *Grusselbeere* koji dolaze od francuske riječi *grosseil* ili npr. riječ *Zimmerdecke*, u falačkom *Blaffoo* što dolazi od francuskog *plafond*. Još neke poznatije falačke riječi su: *„Aberhaar (Wimper), Geckisches Knippchen (Musikantenknochen), Hüppelches (Hüpfspiel), maien (sich unterhalten), Pellmänner (Pellkartoffeln), Pferdsbobert (Mistkäfer), schleimern (schlittern), Spackelter (Hagebutte), Wäle (Heidelbeere), Weicher Käse (Quark).“*[71]

4.5 HESINŠKI DIJALEKT

Slično kao kod ranijeg frankonskog, hesinško dijalektalno područje okruženo je s pet drugih dijalektalnih područja: falačkim, franačkim, rajnskim, tirinškim i donjonjemačkim. Najveći i najpoznatiji grad pokrajine Hessen je Frankfurt na Majni, stoga nije rijetko da se za frankfurtski dijalekt misli da je hesinški, iako je on zapravo poddijalekt hesinškog. Budući da je savezna država Hessen nastala tek nakon Drugog svjetskog rata, ne čudi da je oblikovanje hesinškog dijalekta počelo kasnije nego kod drugih njemačkih dijalekata. To je jedan od razloga zašto unutar ovog dijalekta postoji toliko poddijalekata te zašto se razlikuju u nekim od osnovnih karakteristika. Važniji poddijalekti su: donjohesinški (Kassel, Frankenberg, Alsfeld), istočnohesinški (Hersfeld, Hünfeld, Fulda), južnohesinški (Frankfurt, Wiesbaden, Darmstadt, Offenbach) te srednjohesinški (Büdingen, Friedberg, Weilburg, Dillenburg). Ono po čemu se poddijalekti najjednostavnije razaznaju je izgovor vokala: govornici donjo- i južnohesinškog će *'liebe gute Bruder'* reći: *leebe/ liibe guude Breere/ Briire*, a govornici

[70] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit., p. 71.
[71] KNOOP, U.: op.cit. p. 21.

srednjohesinškog *leiwe goure Broirer*. Još jedan primjer može se navesti za riječi *schön, hören, rot, Schnee, Klee, mehr:*

- donjo/ južnohesinški: *scheen, heern, root, Schnee, Klee, meer*
- srednjohesinški: *schii, hiirn, ruut, Schnii, Klii, mii*[72]

Sjeverno od Kassela i rijeke Eder prolazi poznata linija koja njemačke dijalekte dijeli prema –k-/ -ch- i –t-/-s-. Hesinški pripada –ch-, odnosno, -s- dijalektima: reći će se *machen* ili *Wasser*, a ne *maken* ili *Watter*. Ta osobina razlikuje ga od susjednog rajnskog, a od falačkog ga razlikuje također poznata, fest/ fescht linija. Sjeverno od Lahnmündunga pa do Aschaffenburga kaže se fest. Istočnom granicom hesinškog dijalektalnog područja od franačkog i tirinškog dijalekta dijeli ga linija –p-/-pf- i mijenjaje –d- u –r-: *Abbel* ili *Appel (Apfel), Pund (Pfund), Braure (Bruder)* itd.[73]
Neke od karakterističnih riječi i izraza dijalekta su: *Äuler (Töpfer), bissi (bißchen), Bockse (Pflaume), Gude (Guten Tag), knällern (rauchen), Rengsbeere (Himbeere)* itd.[74]

4.6 RAJNSKI DIJALEKT

Područje rajnskog dijalekta proteže se sjeverno od falačkog i sjeverozapadno od hesinškog, od rijeke Mosel preko gradova Bonna, Kölna i Düsseldorfa do grada Kleve uz nizozemsku granicu. Ovim područjem nekada je jasno prolazila već prije spomenuta *das/ dat* linija, a osim toga i granica *Hochdeutsch/ Niederdeutsch*. Budući da te granice danas više nisu toliko oštre, u rajnskom dijalektu integrirana su obilježja oba govorna područja.
Iako, kao i svi dijalekti, prepun posebnosti kao glavne značajke rajnskog mogu se istaknuti slijedeće tri: promjena g- u j- (npr. *joot (gut), Jans (Gans)*); t,d postaju k,g (npr. *Tsik (Zeit), Lük (Leute), Huk (Haut)* itd.); riječi koje završavaju glasnom –n dobivaju dodatak –g (*brung (braun), Wing (Wein)*).[75]
Ono što je teže napisati je tzv. rajnski ″Singsang¨. Lingivisti ga također nazivaju rajnski naglasak ili rajnsko izoštravanje. Najjednostavnije bi se moglo opisati ovako: izgovor vokala slabi do kratke pauze, nakon čega slijedi izgovora konsonanta.[76] Ovaj izgovor i intonacija, uz korištenje *dat*, a ne *das* su najpoznatija obilježja po kojima se mogu uočiti govornici ovog

[72] KNOOP, U.: op.cit. p. 22.
[73] Ibid.
[74] Ibid.
[75] Ibid.
[76] Ibid.

dijalekta. Uz riječi kao što su *Kamelle (Bonbon)* ili *Mösch (Sperling)* koje su već toliko poznate da su integrirane u standardni jezik, neke druge riječi svojstvene ovom dijalektu su: *Augenflitter (Wimper), Bakchen (Kaffeetasse), Döllchen (Ohrfeige), Erpel (Kartoffel), Föpp (Schuller), söcken (laufen).*[77]

4.7 TIRINŠKI DIJALEKT

Tirinško dijalektalno područje započinje istočno od Hessena, te sjeverno od Franačke. Najpoznatiji gradovi koji pripadaju ovom dijalektu su Erfurt, Jena, Gera i Weimar. Od dva susjedna dijalekta razlikuje se korištenjem f- i –pf-, za razliku od hesinškog p- ili –p- (tirinški će biti *Fund* ili *Apfel*), te sufiksom koji se koristi za umanjenice. Tirinški sufiks glasi –chen, dok susjedni frankonski koristi –la, a saski –el. Također različit je oblik riječi *Mann*: u tirinškom glasi *Monn* dok recimo u franačkom *Mo/ Mu/ Ma*.

Ipak najoštrije granice počinju sjeverno od Thüringena kada već počinje donjonjemački. Sjeverno od linije Heiligenstadt- Nordhausen- Aschersleben počinje korištenje p-,-p- koje je već prije spomenuto, uz to tirinško –ch- zamijenjuje –k- (*machen/ maken*), te z- i –ss- prelaze u t- ili –t- (*Zeit/ Tiet, Wasser/ Watter*).[78] Razlog zašto razlike tirinškog i drugih susjednih dijalekata, kao što su donjohesinški ili saski nisu toliko izražene kao one sa donjonjemačkim su što je pokrajina Thüringen, još i prije službenog nastanka saveznih pokrajina, razvijala dobre kulturno- političke veze s obje strane. Upravo razmjena sa drugim dijalektalnim područjima dovela je do toga da tirinški dijalekt nije imao unaprijed određeno ustrojstvo, već da je nastao utjecajem i razmjenom sa drugim dijalektalnim područjima.

Usprkos postojanju desetak tirinških poddijalekata, jasna su neka od obilježja ovog govornog područja: infinitiv bez sufiksa (*ich kann mach*), -g- se zamjenjuje s –t- odnosno –d- (*hingen (hinten), gefongen (gefunden)*) te karakterističan izgovor nekih poznatijih riječi: *ech (ich), Loft (Luft), Durf (Dorf), Brut (Brot).*[79]

Još neke poznate riječi ovog dijalekta su: *Dreibrot (Kaffeetrinken um drei Uhr), Christbusch/ Buschbaum (Weinachtsbaum), Kommoden (Hausschuhe), neumärisch (neugierig), Schaffkuchen (Pfannkuchen), Tulk (Kartoffelpürree).*[80]

---

[77] KNOOP, U.: op.cit. p. 23.
[78] Ibid.
[79] Ibid.
[80] Ibid.

4.8 SASKI DIJALEKT

Za saski dijalekti u prošlosti se često govorilo da bi trebao biti primjer lijepog govora govornicima svih dijalekata. Ovaj dijalekt nema tvrdi izgovor glasova p-,t- i k- koji je u standardni jezik došao iz donjonjemačkog, pa zbog toga zvuči ¨mekše¨. Saski dijalekt nastao je kasnije od nekih južnijih dijalekata. Počinje se razvijati u srednjem vijeku kada stanovništvo migrira prema istoku. Zbog kasnijeg razvitka još uvijek se mogu čuti tragovi nekih zapadnijh dijalekata. Saskim se govori na području današnje pokrajine Sachsen, jugoistočnom djelu pokrajine Sachsen- Anhalt i malo na istoku pokrajine Thüringen.

Ovo dijalektalno područje specifično je zbog još jednog razloga. Na istoku ove pokrajine i djelomično na jugoistoku pokrajine Brandenburg govori se jedinim ne njemačkim dijalektom, lužičkim srpskim. To je slavenski dijalekt kojim se govori na prostoru povijesne pokrajine Lužica, koja se proteže kroz dijelove teritorija današnje Njemačke i Poljske.

Karakteristike saskog dijalekta, naročito na području trokuta Lepzig- Chemnitz- Dresden, je već spomenuti ¨meki¨ izgovor. To se ne odnosi samo na glasove p, t i k, nego na intonaciju i izgovor općenito. Na mjesto standardnonjemačkih 'au, 'ei' i 'au' dolaze dugi vokali o, e i a , pa će tako biti *Boom (Baum), Kleed (Kleid)* ili *Fraa (Frau).* Slično kao u tirinškom gdje se –g zamjenjuje sa –t- ili –d-, u saskom se –nd- zamjenjuje sa –ng- nakon čega otpada nastavak –en. Kao primjer će se uzeti riječ *hinten* koja na saskom zvuči *hing*.[81] Karakteristične riječi saskog su: *Spunziger (Sperling), Maline (Himbeere), Forellchen (Kreisel), vigilant (intelligent), Plinse (Pfannkuchen), knälen (wiederkäuen)* itd.[82]

4.9 DONJONJEMAČKI DIJALEKT

Kao zadnje dijalektalno područje Njemačke, obradit će se donjonjemački dijalektalni prostor. Budući da je u ovom radu već nekoliko puta spomenut donjonjemački, jasno je da je ovo danas najveći dijalektalni prostor, a u prošlosti je bio i zasebno govorno područje. Danas se dijalektalni prostor dijeli na zapadno- i istočnodonjonjemački.

Takva podjela posljedica je povijesnih migracija stanovništva prema istoku. Naseljavanje istočnih dijelova, danas područja Macklenburg, Pommern i Brandenburg, počelo je u trinaestom stoljeću. Donjonjemački je dugo bio ne samo službeni govorni jezik, nego se koristio i u pisanim dokumentima na vrlo velikom području. Žarišna točka širenja ovog jezika

[81] KNOOP, U.: op.cit. p. 24.
[82] Ibid.

bio je grad Lübeck, tada drugi najveći grad Njemačkog Carstva i u četrnaestom i petnaestom stoljeću središte gospodarstva. Zbog jačanja Hanse, donjonjemački se proširio kao jezik politike, prava i literature. Tako je bilo sve dok se trgovina otkrićem novih kontinenata nije okrenula Indiji i Amerikama, a Rusija i skandinavske zemlje su postale samostalne. Hansa slabi, a sjeverni dio Njemačke tada se mora okrenuti jugu. Budući da jezik prati društvena zbivanja, počinje prilagođavanje stanovništva na tada južniji *Hochdeutsch.* U šesnaestom stoljeću počelo je sistematizirano učenje novog jezika na sjeveru; prvo su se prilagođavali trgovci, pravnici i plemići, a tada se uveo u škole kako bi školarci naučili novi jezik i mogli ga prenijeti dalje svojim starijim ukućanima.

Zbog takvog razvitka današnji standardni njemački jezik ima više obilježja tadašnjeg *Hochdeutsch*-a, a donjonjemački je postao najrašireniji dijalekt i to jedini koji ima i vlastiti pravopisni oblik (npr. riječ *Farbe* piše se *Farwe*).[83] Karakterističan tvrdi izgovor glasova p,t,k nastao je kao posljedica sustavnog učenja standardnog jezika u školama, gdje su se govornici donjonjemačkog ponašali kao da uče strani jezik i čitali svaki glas.

Unutar dva veća poddijalekta, zapadno- i istočnodonjonjemačkog, postoji još nekoliko poddijalekata. Zapadni poddijalekti su donjofranački, vestfalski, ostfalski i sjevernodonjosaski, a istočni poddijalekti su meklenburško- pomerski, srednjopomerski, istočnopomerski, donjopruski i marskiški.[84] Na ovom području govori se i frizijskim dijalektom koji se svrstava u frizijske jezike, iako ima nekih poveznica sa donjonjemačkim.

4.9.1 ZAPADNODONJONJEMAČKI

Dvije glavne različitosti zapadnodonjonjemačkog i standardnog jezika su što ovaj dijalekt pripada sjevernoj strani Bentratske (dat/ das) linije te postoji samo jedan glagolski nastavak u prezentu množine –(e)t. Stoga će biti *wi/we, gi, se mak(e)t* umjesto standardnog *wir machen, ihr macht, sie machen.*[85] Četiri zapadna poddijalekta, koja će se ovdje obraditi su donjofranački, vestfalski, ostfalski i sjevernodonjosaski.

Donjofranački se govori uz samu granicu sa Nizozemskom pa stoga nije iznenađujuće što dijeli izrazite fonetske i morfološke sličnosti sa nizozemskim (*smoken/ rauchen, groot/ groß*). Osim toga glas *st* izgovara se kao *s* (npr. *Fess* umjesto *Fest*).[86]

---

[83] KNOOP, U.: op.cit. p. 26.
[84] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op. cit. p. 63-68.
[85] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 63.
[86] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 64.

Vestfalski dijalekt govori se na području gradova Essena, Dortmunda, Münstera i Osnabrücka, među ostalima. Specifično za ovaj poddijalekt su sačuvana dva izgovora dugog glasa a: jedan mekonepčani å kao u *schåp/ Schaf* i jedan nepčani ā kao u *māken/ machen*.[87] Kod izgovora treba istaknuti lomljenje kratkih vokala u otvorenim slogovima: *wi-eten/wissen, e-aten/essen* i očuvanje izgovora *sk* kao na primjer u riječi *waschen* koja će se reći *wasken*. Leksički treba istaknuti nekoliko karakterističnih riječi vestfalskog: *küren (reden), Saterdag (Samstag) i Rüe (Hund)*. Ono što ga razlikuje od ostfalskog je oblik osobnih zamnjenica: *mi, di, u(n)s, ju (mir/mich, dir/dich, uns, euch).*[88]

U ostfalskom će te iste zamjenice imati oblik: *mik, dik, üsch, jük*. Osim toga, ističe se –i- u riječima kao što su *Bike (Bach)* ili *Stidde (Stätte)* i kratak izgovor *Voggel (Vogel)* ili *Leppel (Löffel)*. U ostfalskom palatali b i p ostaju nepomaknuti (*punt/ Pfund*), a d postaje t (*drei/ traa*).[89] Poznatiji gradovi ovog dijalektalnog područja su Braunschweig, Göttingen, Magdeburg i Hannover.

Sjevernidonjosaski dijalektalni prostor obuhvaća sedam većih područja: istočnofrizijski, emslandski, oldenburški, sjevernohanoferski, holštajnski, ditmarski i šlesiški. Govornici ovog dijalekta ističu se naglašavanjem korjenskog morfema u riječima, izgovorom glasa sp kao s-p i st kao s-t, nazalizacijom vokala i prepoznatljivim leksikom kao na primjer, vrlo poznati pozdrav *Moin* koji se koristi u svako doba dana.[90]

Kako bi se zaokružilo poglavlje o zapadnim poddijalektima spomenut će se neke poznatije riječi zapadnodonjonjemačkog: *Bonsche (Bonbon), Rundstück (Brötchen), Setzmilch (Dickmilch), Abendkost (Abendessen), Plinke (Wimper), Bösdok (Taschentuch), Piesel (Kneipe), Pogge (Frosch)…*[91]

4.9.2 ISTOČNODONJONJEMAČKI

Istočnodonjonjemački poddijalekti su: meklenburško- pomerski, srednjopomerski, istočnopomerski i donjopruski te marksiški. Najpoznatija razlika od prethodno obrađenih zapadnih dijalekata je nastavak glagola prezenta množine. Ono što je na zapadu bilo –(e)t na istoku će biti standarno –en.

---

[87] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 65.
[88] KNOOP, U.: op.cit. p. 26.
[89] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 65.
[90] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 66.
[91] KNOOP, U.: op.cit. p. 26-27.

Meklenburško- pomerski izgovor riječi *mir (mehr), Ur (Ohr)* ili *hürn (hören)* razlikuje ga od ostalih poddijalekata, kao i glas –g- u riječima kao što su *schri(g)en (schreien)* ili *bu(g)en (bauen)* te nastavak za umanjenice –ing.[92] Unutar ovog poddijalekta treba spomenuti i berlinski poddijalekt, koji se ističe nekim sličnostima sa standardnim njemačkim jezikom. Na primjer u Berlinu će se reći standardan *haben* umjesto meklenburškog *hebben*, a slična je situacija i za riječima *Haus/ Hus, wir/wi, hinten/hingen*. Usprkos tomu, p,t i k nekada će ostati nepomaknuti pa će biti *det, ick* ili *bissken* kao i u drugim donjonjemačkim dijalektima. Kao u rajnskom g se izgovara kao j (*janz jut/ ganz gut*), a govornici su poznati i po skraćivanju: *habe ich* postaje *ha'ick* tj. *ha'ck.*[93]

Najbitnije karakteristike srednjepomerskog su nastavak za umanjenice –ke i diftongacija zapadnogermanskog e: *lêf* umjesto *lieb*, *kôken* umjesto *Kuchen* itd. Budući da istočnopomerski i donjopruski dijele mnoge značajke, obradit će se zajedno. U ova dva dijalekta n u završetku riječi otpada (*sitte/ sitzen*), ali zato je očuvano –e u završetku množine i –m u dativu jednine. U govoru k i g postaju tsch, odnosno, dj (*Tschinner/ Kinder, djät/ geht*), a diftong au postaje eú (*Heúús/ Haus*). Jedna bitnija razlika je promjena glasa *u* u glas *o* kod donjopruskog, kao na primjer u riječima *ons (uns)* ili *stomp (stumpf).*[94]

Neke od karakterističnih riječi istočnodonjonjemačkih dijalekata su: *Destille (Kneipe), mannich (nicht wahr), Schillebock (Libelle), Schrippe (Brötchen), Kortenkohl (Grünkohl), aus Daffke (absichtilich) itd.*[95]

[92] KNOOP, U.: op.cit. p. 27.
[93] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 66.
[94] MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: op.cit. p. 68.
[95] KNOOP, U.: op.cit. p. 27.

5. ŠVICARSKI NJEMAČKI

Na prostoru današnje Švicarske od davnina su se izmjenjivali razni narodi. Prvo su se doselili keltski Helveti, kasnija Rimljani, zatim Alemani, Burgundi i drugi. Kao i narodi, vlast se izmjenjivala pa je Švicarska bila dio franačke države, a kasnije je dijelom vladala Habsburška dinastija sve do osnivanja konfederacije 1848. godine. Takva povijesna zbivanja, uz geografsku poziciju u samom središtu Europe, dobar su odgovor na pitanje zašto Švicarska danas ima četiri službena jezika. Od njih, prema istraživanjima iz 2010. godine, 65,6% Švicaraca govori njemački kao materinji jezik na 73,3% teritorija.[96]

Švicarski njemački (*Schweitzerdeutsch, Schweitzer Hochdeutsch*) počeo se razvijati nakon oslobođenja od tadašnjeg Njemačkog Carstva, a kasnije i od Napoleona. Francuska vlast ostavila je svoj trag i u jeziku, budući da su mnogi plemići i bogatiji građani u većim gradovima uvodili francuske riječi i izraze u svakodnevni govor. Utjecaj je vidljiv i danas kada postoje mnoge francuske posuđenice u švicarskom njemačkom. Svakako najpoznatija je ¨*Merci*¨ koju čak i njemački govornici u Švicarskoj svakodnevno upotrebljavaju umjesto standardnog njemačkog ¨*Danke!*¨. Nastavak razvitka švicarskog njemačkog u vlastitom smjeru odvija se nakon dva Svjetska rata, kada se Švicarci žele što više udaljiti od poistovjećivanja s Nijemcima i jezične razlike koriste kao jedan od načina razlikovanja.

Iako se tehnički švicarski njemački svrstava u skupinu alemanskih dijalekata, ne postoje jasne granice između švicarskog njemačkog i ostalih alemanskih dijalekata koji se govore u Elzasu, Lihtenštajnu, Baden- Württembergu itd. Usprkos postojanju dijalektalnog kontinuuma, ono što razlikuje švicarski njemački od drugih alemanskih dijalekata je činjenica da se on govori kao službeni jezik, čak i na radiju ili televiziji, dok su drugih dijalekti ostali ograničeni kao regionalni govori manjih geografskih cjelina. Još jedna činjenica koja potkrepljuje ove tvrdnje je istraživanje prema kojem 66,4% švicarskih govornika njemačkog svrstava standardni njemački jezik u istu kategoriju sa stranim jezicima. U pisanom obliku razlike nisu toliko očite kao u govornom, pa neki kažu da se u Švicarskoj njemački ne govori, ali se piše (Švicarci koriste izraz *Schriftdeutsch*). Jedna veća razlika je pisanje slova *ß* koje se zamjenjuje sa *ss*, te pisanje naziva gradova, mjesta, ulica i sličnih imena diftonzima *ae, ue* i *oe* umjesto *ä, ü, ö*.

[96] **Sprachgebiete der Schweiz,** Bundesamt für Statistik; Abteilung Bevölkerung und Bildung, https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home.assetdetail.2546353.html (5.8.2017.)

Zbog fizičkog izgleda Švicarske i brojnih migracija stanovništva početkom dvadesetog stoljeća danas postoje stotine manjih dijalekata. Popularno se dijalekti klasificiraju prema kantonima, pa postoje bernski, baselski, zuriški, santgalenski itd. dok će lingvisti dijalekte podijeliti na istočni, zapadni, sjeverni, južni, sjeverozapadni, sjeveroistočni, jugozapadni i jugoistočni švicarski njemački. Iako se dijalekti međusobno razlikuju, svi dijele neke karakteristike koje švicarski njemački razlikuje od njemačkog koji se govori u drugim zemljama istog govornog područja. Jedna od najočitijih promjena u izgovoru je promjena palatala *k* u *kch* (osim u Baselu gdje ostaje *k*) pa neće biti *Kind* nego *Chind* i promjena *s/st* u *sch/scht*. Također bitno za izgovor je to da je intonacija češće na prvom slogu, naročito u riječima koje dolaze iz francuskog ili akronimima. Ö će se izgovarati umjesto e (*Mönsch* umjesto *Mensch*), a ung kao ig. Kod dvoglasnika *ai, au, oi, eu,ei* događa se kraćenje pa oni postaju *î, u, ü, ü, î*, a dvoglasnici ie, ue i üe izgovaraju se kao dva odvojena glasa (npr. u riječi lieb –ie- bi se izgovaralo kao [i:] dok će se u švicarskom izgovarati [liəb̥]). Isto tako, dugi vokali postat će diftonzi: *i* postaje *uo/ue, î* postaje *ie*. Nastavak za umanjenice u Švicarskoj je –li, pa će tako mali psić biti *Hündli, Hündeli und Hundeli*.

Bogatstvo riječi švicarskog njemačkog doista je veliko. Helvetizmi su riječi koje su ili svojstvene švicarskom govornom području, a nisu uobičajene u ostalim dijelovima (npr. *parkieren*) , ili riječi koje su potekle iz Švicarske i postale su dio standardnog njemačkog jezika (jedna od poznatijih je svakako *Müsli*). Poznat je švicarski pozdrav *¨Grüezi!¨* koji se može svakodnevno čuti, a još neki primjeri helvetizama su: *AB (Toillete), Gipfeli (Croissant), Rüebli (Möhre), Zmorge(n) (Frühstück), Plafond (Zimmerdecke), Lavabo (Handwaschbecken), Coiffeur (Friseur), Chauffeur ((Berufs-)Fahrer), aufgestellt (gut drauf; gut gelaunt)* i mnogi drugi.[97]

[97] **Unser Schweizerdeutsch Wörterbuch. Das grösste der Welt.,** https://www.schweizerdeutsch-lernen.ch/blog/schweizerdeutsch-woerterbuch/ (14.8.2017.)

6. NJEMAČKI U LIHTENŠTAJNU

Kneževina Lihtenštajn jedina je država u kojoj je njemački jezik jedini jezik, kako službeni tako i manjinski. Dok u medijima uglavnom prevladava švicarski njemački, 37 000 govornika njemačkog u Lihtenštajnu govori sličnim dijalektom kao susjedi iz kantona St. Gallen u Švicarskoj i pokrajine Voralberg u Austriji. Svi lihtenštajnski dijalekti pripadaju skupini srednje- i gornjoalemanskih dijalekata.

Područje današnjeg Lihtenštajna naselili Rimljani, no u ranom srednjem vijeku doseljavaju se Alemani i postupno istiskuju Rimljane prema jugu. Do 1100. godine većinski se govorio retoromanski, no sve ga više zamjenjuje alemanski koji konačno u trinaestom stoljeću postaje glavni jezik. Njemačko- romanska granica tada se provlačila južno od grada Balzersa. U kasnijem srednjem vijeku osnovane su Vladavina Schellenerg na sjevernom dijelu zemlje (Unterland) i Grofovija Vaduz na jugu (Oberland). Te dvije cjeline i danas čine jezičnu granicu, pa tako razlikujemo tri dijalekta: unterlandski, oberlandski i valserski. Iako se nekada jasno moglo razlikovati iz kojeg područja, pa čak i grada, dolazi netko, danas se uglavnom raspoznaju tri veća dijalekta. Trend koji je vidljiv kod mlađih generacija je sve veći utjecat švicarskog dijalekta. Takav trend posljedica je zastupljenosti švicarskog dijalekta u svim medijima, te izobrazbe mladih učitelja koji govore švicarskim dijalektom te ga prenose na mlađe generacije.[98]

Iako u tri veća dijalekta Lihtenštajna ne postoje veće leksičke razlike, one su vidljive u izgovoru, naglasku i brzini govora. Jedna od većih razlika je promjena diftonga *ei* kroz tri dijalekta: kod unterlandskog on postaje *oo*, kod oberlandskog postaje dugo *ää*, a kod valserskog ostaje *ei*. I diftonz *ie, üö, uo* se mijenjaju i postaju *ee, öö, òò/ ie, üe, ue/ ir, ür, ur*. U unterlandskom i oberlandskom jednoglasnici *i, ü, u* postaju dvoglasnici *ier, üer, uer/ er, ör, or*.[99] Valserski dijalekt koji se govori na području grada Triesenberga razlikuje se od ostalih dijalekata budući da je direktni poddijalekt izvornog alemanskog i time jako sličan starom srednjenjemačkom. Osim prethodno navedenih razlika, valserski se ističe time što su nastavci za množinu glagola drugačiji pa postoje *–en,-ed,-en* dok u unterlandskom i oberlandskom postoji samo *–en* u svim licima. Posljednja razlika ovog dijalekta je palatalizacija glasa *s* u riječima kao što su na primjer *Eis (Iisch)* ili *sie (schi).*

[98] **Languages,** https://www.liechtenstein.li/en/country-and-people/society/population/languages/ (25.7.2017.)
[99] BANZER, R.: **Die Mundart des Fürstentums Liechtenstein. Sprachformengebrauch, Lautwandel und Lautvariation** u: Jb. des Hist. Vereins für das Fürstentum Liechtenstein 95, Vaduz, 1998, p. 193- 206.

7. AUSTRIJSKI NJEMAČKI

Iako se od raspada Rimskog Carstva do konačnog osnivanja prve Austrijske Republike teritorij nekoliko puta pomicao i mijenjao, državna granica u ovom slučaju nije značila i jezičnu granicu. Bavarski i djelomično švapsko-alemanski dijalekti protežu se i južno od granica Njemačke i govore se u većinskom djelu današnje Austrije. Većina austrijskih dijalekata klasificirala bi se u skupinu bavarskih, osim dijalekta regije Voralberg koji pripadaju švapsko- alemanskoj skupini. Sličnosti sa ovim skupinama mogu se primijetiti najviše u rječniku, no treba naglasiti da to nisu isti dijalekti, odnosno austrijski dijalekti koriste se paralelno uz standardan austrijski njemački.

Korištenje standardnog austrijskog njemačkog počelo je 1774. godine kada kreće uvođenje obavezne nastave novoformiranog oblika njemačkog, koji je trebao zamijeniti do tada korišten gornjonjemački pisani jezik. Marija Terezija i Josip II. odlučili su se ne standardizirati većinski korištene dijalekte, nego uvrstiti austrijske posebnosti u standardni jezik.[100] Dosta tih posebnosti potječe iz nenjemačkih jezika zemalja koje su bile pod austrijskom upravom (češki, slovački, mađarski itd.), a u jeziku je ostao i utjecaj židovskog stanovništva, naročito na području Beča, pa tako postoji puno izraza koji potječu iz jidiša.

Iako standardni austrijski njemački jezik raspolaže specifičnim rječnikom (prema Dudenu oko 0,4% svih riječi su austrijanizmi), izgovorom, gramatičkim pravilima i sl. većina Austrijanaca, naročito starijih, koriste se dijalektima u svojoj svakodnevnici. Kod mlađih generacija primjećuje se modificiranje standardnog govora umjesto korištenja dijalekata. Na primjer, za standardnu njemačku riječ *hinten*, umjesto austrijskog dijalektalnog izraza *dreant* reći će *hintn.* Takve promjene najuočljivije su u urbaniziranim područjima većih gradova i njihove okolice, naročito u Beču gdje postoji i poznati bečki dijalekt.

Bečki dijalekt pripada istočnosrednjebavarskim dijalektima i govori se u Beču i njegovoj okolici. Ovisno o situaciji, Bečani će rado miješati standardni jezik i njihov dijalekt. Posebno zanimljiva je asimilacija stranih riječi u svakodnevni govor. Poznati primjer je riječ *der Tschick*, odnosno standardna *die Zigarette*, koji dolazi od talijanske riječi *cicca*.[101] Ova riječ je toliko prihvaćena u austrijskom govoru da su od nje nastale izvedenice kao što je glagol *tschicken (rauchen).* Jedna od poznatijih karakteristika bečkog dijalekta je kraćenje diftonga.

---

[100] SCHMID H.U.: op. cit., p.53.

[101] WEHLE, P.: ***Die Wiener Gaunersprache. Eine stark aufgelockerte Dissertation***, Jugend und Volk Wien, Beč 1977, p. 50

Tako će standardni *ei* postati *à (Stà (Stein), I wàäß (Ich weiß), zwàà (zwei))*[102], isto kao i pisani *au* nakon kojeg slijedi *m* ili *l (Bàm (Baum))*. Isti glas *à* koristi se umjesto *ä (Jàger (Jäger))*. Glas *a* nakon kojeg slijedi *l* čitat će se *oi (Woid (Wald))* ako nakon toga ne slijedi vokal, a *e* ispred *l* čitat će se *ö (Mö (Mehl), hö (hell))*. Konsonanti *t,p,k* postaju *d,b,g* (osim *k* kada je ispred vokala) pa će *Tag* biti *Dag*, a kada se glas *b* nalazi između dva vokala izgovara se kao *w (liawer (lieber))*. Kod izgovora spomenut će se *rs* koji će postati *rsch (erscht (erst), Durscht (Durst))* i *ch* koji na kraju riječi ispada *(mi (mich), di (dich))*. Iako se genetiv u bečkom dijalektu uglavnom ne koristi, može se ponekad čuti u govoru, pa će biti *¨Um Gotts Wüll'n¨*. Još dvije govorne specifičnosti za bečki govor su korištenje *Ihnen* umjesto *Sie* kao izraz poštovanja te korištenje *wie* u komparativu umjesto standardnog *als*. Tako će se reći *greßa wia* umjesto *größer als*. Kod bečkog dijalekta spomenut će se još jedan koji je imao dosta velik utjecaj na njega, a to je boemski dijelekti (*Böhmakeln*). To je govorni njemački sa jakim češkim naglaskom, koji se razvio u desetom okrugu. Tim dijalektom govorili su stanovnici češkog, ali i slovačkog i moravskog podrijetla.

Na području savezne pokrajine Tirol govori se istoimenim naglaskom, koji pripada skupini gornjonjemačkih dijalekata. Na području Tirola govore se uglavnom bavarski dijalekti, osim na granici sa pokrajinom Voralberg gdje se govore neki alemanski dijalekti. Najpoznatije karakteristike tirolskog govora su izgovor *st* kao *scht* (*du bischt* npr.), *k* prelazi u *kch* i nema, kao u većini bavarskih dijalekata, vokalizacije *r* i *l*. Kada se krene prema jugozapadu Austrije dolazi se do pokrajine Koruške. Koruški dijalekti također pripadaju skupini bavarskih dijalekata. Koruške poddijalekte može se podijeliti na gornjo-, donjo- i srednjekoruške, a između ostalog karakteriziraju ih jednačenje po zvučnosti konsonanata *b,d* i *g* te, kao i u Tirolu, glas *l* koji ostaje u riječima (*Gölt* (*Geld*), *vül* (*viel*)). Ono što razlikuje govornike koruškog je specifičan izgovor vokala tzv. koruško proširivanje. Takav izgovor razvija se pod utjecajem slovenskog jezika budući da je slovenska nacionalna manjina dosta jaka u Koruškoj. Umjesto klasičnog izgovora kratki vokal+ duplicirani frikativ u Koruškoj će biti dugi vokal+ jednostavan frikativ.[103]

Regija na krajnjem zapadu Austrije, Voralberg, jedinstvena je budući da je to jedina pokrajina u kojoj se ne govore pretežito bavarski dijalekti. Voralbergski dijalekti pripadaju alemanskim dijelaktima i time su slični dijalektima istočne Švicarske i Lihtenštajna. U voralbergskom je česta diftongacija, npr. *Hus (Haus)* i *Für (Feuer)* i također izgovor *s* kao *sch*. Za svakodnevni

[102] SEDLACZEK, R.: ***Wörterbuch des Wienerischen***. Haymon Taschenbuchverlag, Innsbruck/Beč, 2011, p.8.
[103] **Die Kärntner (und österreichischen) Mundarten,** http://members.chello.at/heinz.pohl/Mundarten.htm (27.7.2017.)

govor stanovnika Voralberga karakteristična je česta upotreba deminutiva, te upotreba riječi koje u standardnom jeziku, čak i standardnom austrijskom jeziku, nisu poznate (npr. *Häs* umjesto *Kleidung*, *Goga/ Goba/ Gofa* za *Kinder*),[104] te alemanski glagolski oblici kao što su *i bin gsi (ich bin gewesen)* ili *i bin ghaa (ich habe gehab*t). Kod svakodnevnog govora treba spomenuti pozdrave koji su karakterističniji za ovu pokrajinu, a to su često *Hoi* ili *Habidere* (dolazi od formalnog *Ich habe die Ehre*) koji se koriste uz poznate austrijske *Grüß Gott, Grüß dich* i *Servus.*

Zadnji dijalekt Austrije koji će se spomenuti je hianciški (*Hianzisch*). Njime se govori u krajnjem dijelu pokrajine Gradišće, tzv. *Heanzenlandu*, koji je nekada bio dio Mađarske u kojem se uglavnom govorio njemački. Hianciški pripada srednjebavarskim dijalektima, a najuočljivije obilježje je glas *ui* koji zamjenjuje tipičan bavarski *ua*. Osim toga, značajke su mu diftongacija glasa *e (Leida (Leder), sei (sie))* te upotreba rječice *si* umjesto *es* (primjer je *si reignt* umjesto *es regnet*).[105]

[104] **Wörterbuch Voralbergisch- Deutsch,** https://www.pauker.at/pauker/DE_DE/VV/wb/ (27.7.2017.)
[105] **Die Mundart im Burgenland**, https://austria-forum.org/af/Heimatlexikon/Hianzische_Mundart/Mundart_im_Burgenland (27.7.2017.)

8. NJEMAČKI U LUKSEMBURGU, ZAPADNOJ BELGIJI I FRANCUSKOJ

Veliko Vojvodstvo Luksemburg i Kraljevina Belgija nalaze se zapadno od Njemačke i iako za razliku od prethodno spomenutih država nisu prva asocijacija kada se spomene njemački jezik, on je u obje zemlje službeni i sveukupno broji oko 400 000 njemačkih govornika. Uz njemački u Luksemburgu su službeni jezici francuski i luksemburški, koji je zapravo jedan od frankonskih dijalekata. Takva jezična situacija posljedica je povijesnih prilika. Od utemeljenja 963. godine vlasti su se izmjenjivale. Prvo su vladali njemački grofovi (kasnije vojvode), potom su se izmjenjivale francuske, nizozemske, španjolske pa čak i austrijske plemićke obitelji. Samostalno Vojvodstvo Luksemburg ušlo je 1815. godine u personalnu uniju sa Nizozemskom i Belgijom. Osamostaljenje slijedi 1867. godine iako je i tada Luksemburg ostao u ekonomskoj zajednici sa Njemačkom, a njemačke trupe su zauzele vojvodstvo tijekom oba svjetska rata.[106] Nakon toga popularnost njemačkog pada, slično kao i u drugim državama i francuski postaje sve korišteniji kao jezik medija iako su službeno oba jezika bila ravnopravna. Tek 1912. godine luksemburški jezik postaje službeni i kreće nastava u osnovnoj školi.

Luksemburški jezik pripada frankofonskim dijalektima i sličan je njemačkom i nizozemskom, no zbog korištenja mnogo francuskih riječi smatra se zasebnim jezikom. Za razliku od situacije u Švicarskoj gdje je pisani oblik jezika vrlo sličan standardnom njemačkom jeziku, u Luksemburgu se osim govora razvlila i pisana forma luksemburškog pa ga se zato ne smatra samo dijalektom njemačkog jezika. Danas se njemački jezik u Luksemburgu koristi najviše u medijima, poglavito novinama, te za javne objave. Luksemburški jezik većina stanovnika smatra materinjim i govori ga u svakodnevnom životu, no kao veliko ekonomsko središte u Luksemburgu je prisutan velik broj stranih državljana pa tako čak 30% stanovništva navodi neki drugi jezik kao materinji (dominiraju portugalski, talijanski i engleski).[107] Ono što u Luksemburgu ne postoji jesu dijalekti kao prijelaz sa standardnog jezika. Standardni francuski i njemački koriste se u formalnijim okruženjima, a luksemburški u svakodnevnom životu pa stoga on u ovom kontekstu zauzima mjesto koje bi inače imali dijalekti.

---

[106] MAGENAU, D.: **Die Besonderheiten der deutschen Schriftsprache in Luxemburg und in den deutschsprachingen Teilen Belgiens**, Bibliographisches Institut, Mannheim, 1964.,p. 11.

[107] **Europeans and their languages,** https://web.archive.org/web/20160106183351/http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf (5.8.2017.)

Karakteristično za njemački jezik je prije svega korištenje riječi koje su došle iz francuskog ili njemačkih riječi koje se u njemačkom više ne koriste. Neki primjeri su: *Autler (Autofahrer), Plan (Ebene, Fläche), Spezerei (Lebensmittel), Stadthaus (Rathaus), giltig (gültig), votieren (stimmen für), Lyzeum (Gymnasium), Oraganismus (Organisation)* itd.[108]

Slična situacija kao u Luksemburgu je na istoku Belgije. Službeni jezici Kraljevine Belgije su nizozemski, francuski i njemački. Iako je njemačkim govori tek 0,4% stanovništva na malom području regije Eupen- Malmedy tzv. Istočnih kantona, zbog povijesnih veza ostao je službeni jezik. Taj dio pripojen je Belgiji 1920. godine i većina njemačkih govornika živi u tom području, uz manje zajednice na području Arlona i Liegea. Tijekom Drugog svjetskog rata Njemačka je ponovno preuzela vlast, no po završetku rata Istočni kantoni ponovno pripadaju Belgiji.

Danas je broj izvornih govornika njemačkog u Belgiji u stalnom padu te ga se sve češće zamjenjuje francuskim, budući da Istočni kantoni ipak pripadaju pokrajini Valoniji. Očuvanjem jezika i njemačke kulture najviše se bavi Njemačka zajednica Belgije (*Deutschsprachige Gemeinschaft Belgiens*) koja se sve više zalaže za to da postane autonomna pokrajina, no uz već kompliciranu političku situaciju u Belgiji nije vjerojatno da će se to i ostvariti. Slično kao i u Luksemburgu, njemački ima veliki značaj kao jezik novina. Jedne od prvih belgijskih novina bile su upravo na njemačkom jeziku, a danas je to najveći medij njemačkih govornika. Što se tiče samo govora, situacija je slična kao u Luksemburgu. Osim velikog utjecaja francuskog jezika, osjeti se i utjecaj nizozemskog, a najveće sličnosti belgijski njemački ima sa susjednim rajnskim i moselfrankonskim dijalektima.

Francuske pokrajine Elzas i Lorena su također velika njemačka govorna područja zapadno od njemačke. No za razliku od Belgije i Luksemburga, u Francuskoj njemački jezik nije priznat kao službeni jezik. Francuska vlada je nakon 1945. zabranila nastavu svih regionalnih jezika, pa tako i njemačkog iako u pograničnim pokrajinama postoji gotovo milijun govornika njemačkog jezika.[109] Situacija se počela mijenjati sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća kada se ipak priznaju regionalni jezici pa danas većina odraslog stanovništva govori dijalektima njemačkog, te su mnogi znakovi dvojezični.

U pokrajini Elzas govori se elzaški dijalekt koji pripada skupini alemanskih dijalekata. Nakon okcitanskog jezika, sa gotovo pola milijuna govornika ovo je drugi najčešći regionalni jezik. Sličan je švicarskom njemačkom, pa će se tako govornici ova dva dijalekta najčešće bez

[108] MAGENAU, D.: op.cit., p. 29.

[109] MAGENAU, D.: **Die Besonderheiten der deutschen Schriftsprache im Elsaß un in Lothringen**, Bibliographisches Institut, Mannheim, 1962.,p. 9-11.

problema razumjeti. U pisanoj komunikaciji većina govornika bez problema koristi standardni njemački. Ipak kao i kod svih dijalekata, njegovo korištenje je u padu. Mlađe generacije ipak se više okreću francuskom, a kada govore elzaškim u njega su također integrirane francuske i engleske riječi i izrazi. Tako je direktna kombinacija njemačkog i francuskog izraz *ça geht's?* koji dolazi od francuskog *ça va?* i njemačkog *wie geht's.*[110] Neke od riječi koje dobile novi oblik u ovom dijalektu su: *Hüüs (Haus), Lit (Leute), Ard (Erde), assa (essen), klai (klein)* ili izraz *'s'gilt'* umjesto tradicionalnog *Prost!*

U pokrajini Lorena govori se lorenski frankonski dijalekt, koji najviše podsjeća na moselfrankonski i ripuarski. Kao i kod elzaškog, zbog državnih restrikcija nakon 1945. za većinu stanovništva rođenog nakon 1980. godine, ovo je dijalekt djedova i baka. Prema nekim istraživanjima, tek 30% stanovništva prenosi dijalekt svojoj djeci. Upotreba francuskih riječi česta je budući da se u dijalektu ne pronalaze svi potrebni izrazi. Na primjer riječi plaža posuđena je i prilagođena iz francuskog *plage* i glasit će *plaasch.* Za većinu govornika, pisani njemački predstavljat će problem budući da ga većina ipak nije formalno učila.

[110]LEICHTFRIED, L.: **Alsace: culturally not quite French, not quite German,** British council, https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/alsace-culturally-not-quite-french-not-quite-german (10.08.2017)

9. ZAKLJUČAK

Od svojih početaka, ljudska bića koristila su se nekim oblicima jezika kao načinom komunikacije. Prajezici nisu zvučali kao današnji niti su imali istu strukturu ili pravila, no svrha je bila ista. Bez stvaranja sustava komunikacije ne bi došlo do napretka. Svjedoci smo mnogobrojnih promjena u načinima komunikacije, naročito zbog razvitka tehnologije i procesa globalizacije diljem svijeta. No usprkos brojnim promjenama, jezik je i dalje ostao temelj komunikacije. Govor i pismo nešto su s čime se susrećemo u gotovo svakom trenutku i zbog njih možemo prikupljati i razmjenjivati informacije, razmjenjivati ih i naposljetku napredovati.

Germanski narodi širili su se izvan teritorija današnje Njemačke i ostavili značajan trag u svijetu. Već od vremena Hanse Njemačka je bila velika europska sila, a Nijemac Johannes Gutenberg izumio je tiskarski stroj koji je zauvijek promijenio načine komunikacije i prenošenja znanja. Uz takav povijesni razvitak ne čudi da je njemački danas jedan od glavnih jezika Europe i svijeta. No ono na čemu se u radu stavljao naglasak su dijalekti, različite varijante jezika kojima se govornici koriste u svom svakodnevnom životu. Dijalekti su pravo bogatstvo jezika i govore mnogo više o narodu nego standardizirani jezik. U dijalektima se mogu čuti povijest, zaboravljeni običaji, promjene s kojima su se govornici susretali… Jezik i dijalekt u tom smislu nisu samo sredstvo komunikacije, oni su dio kulture i identiteta naroda.

Nakon Drugog svjetskog rata njemački jezik se izvan Njemačke promijenio upravo zato što govornici u Švicarsko ili Luksemburgu nisu željeli biti identificirani kao Nijemci zbog jezika. Zbog toga danas imamo švicarski *Grüezi!,* austrijski *Grüß Gott!* ili sjevernonjemački *Moin!*. Višejezične države kao Belgija primjer su koliko jezik čini razliku kao dio identiteta pojedinca i naroda. A elzaški ili švicarski dijalekti pokazali su koliko utjecaj susjednih jezika može biti ključan za promjene. Proces prilagodbe i mijenjanja nikada neće završiti. Svakodnevno se susrećemo s novim riječima, dodajemo riječi iz drugih jezika ili zaboravljamo neke arhaične izraze, neki jezici izumiru dok drugi jačaju. Svrha ovog rada bila je prikazati bogatstvo i različitosti samo jednog jezika, a ima ih preko šest tisuća. Njihova raznolikost je ono što moramo očuvati u vremenima koja donose sve više promjena.

SAŽETAK

Njemački jezik u zemljama njemačkoga govornog područja

Komunikacija je od samih početaka sastavni dio ljudskog života. Jezik je sustav komunikacije svojstven ljudima i kao takav okosnica je razvoja i napretka u svim sferama života. Njemački jezik pripada germanskoj skupini jezika, te je jedan od najvećih svjetskih jezika. Oko 95 milijuna govori ga kao materinji jezik, a još između 10 i 15 milijuna kao strani jezik. Proglašen je službenim jezikom u šest europskih država: Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj, Lihtenštajnu, Luksemburgu i Belgiji. U navedenim državama govore se različiti varijeteti jezika budući da se on oduvijek prilagođavao političkim, povijesnim, kulturnim i drugim prilikama određenog razdoblja. Takvi jezični varijeteti se nazivaju dijalekti i svojstveni su određenom geografskom području. Osim jezične vrijednosti, dijalekti su važni jer oni kao "jezik naroda" imaju kulturnu vrijednosti te su dio identiteta naroda. U vremenu kada dolazi do sve bržeg izumiranja jezika, potrebno je stoga raditi na očuvanju jezika i dijalekata.

Ključne riječi: jezik, njemački jezik, dijalekti, kultura

SUMMARY

The German language in German speaking countries

Communication was a part of human existence since the very beginning. Language is a communication system characteristic to human beings and as such it is a crucial part of progress in all parts of everyday life. The German language belongs to the germanic language group and it is one of the biggest languages in the world. German is the mother tongue of around 95 million people and another 10 to 15 million speak it as a foreign language. It is the official language in six european countries: Germany, Austria, Switzerland, Luxembourg, Liechtenstein and Belgium. In all of the mentioned countries a vast variety of dialects are spoken since the language always adapts accordingly when it comes to a number of political, historical or cultural changes. Dialects are local speeches, unique to a particular geographical region. A part from the lingustic value, dialects are important as they hold a cultural value and are part of the identity of the people who speak it. Since more and more languages are dying out it is important to preserve languages as well as dialects and the knowledge we have.

Key words: language, German, dialects, culture

ZUSAMMENFASSUNG

Die Deutsche Sprache in Deutshsprächingen Ländern

Kommunikation war immer ein Bestandteil des Lebens. Sprache ist ein System der Kommunikation zwischen den Menschen und deswegen ist sie eine Grundlage der Entwicklung und Fortschritt in allen Lebensbereichen. Deutsche Sprache gehört zu der germanischen Sprachgruppe und ist eine der größten Weltsprachen. Die Anzahl der deutschen Muttersprachler ist rund 95 Millionen und Deutsch als Fremdsprache sprechen noch cca. 10-15 Millionen. Deutsch ist offizielle Amtssprache in 6 europäischen Ländern: Deutschland, Österreich, der Schweiz, Liechtenstein, Luxemburg und Belgien. In angegebenen Ländern werden verschiedene Varietäten des Deutschen gesprochen, weil die Sprache sich immer zu der politischen, historischen und kulturellen Situation einer Epoche anpasst. Solche sprachliche Varietäten nennt man Dialekte und sie sind charakteristisch für bestimmte geografischen Regionen. Außer sprachlichem Wert, Dialekte sind für ein Volk von großer Bedeutung. Als Volkssprache haben sie einen kulturellen Wert und sind ein Teil der Volksidentität. In der Zeit, wenn die Sprachen immer schneller aussterben, ist es sehr wichtig, Sprachen und Dialekte zu schützen.

Schlüsselwörter: Sprache, Deutsch, Dialekte, Kultur

POPIS LITERATURE

KNJIGE:

- BANZER, R.: **Die Mundart des Fürstentums Liechtenstein. Sprachformengebrauch, Lautwandel und Lautvariation** u: Jb. des Hist. Vereins für das Fürstentum Liechtenstein 95, Vaduz, 1998.
- COMRIE B., MATTHEWS S., POLINKSY M.: **Atlas jezika**, Stanek d.o.o., Varaždin, 2004.
- KIENPOINTNER M., SCHMEJA H., ÖLBERG H.M.: **Sprache, Sprachen, Sprechen**, Institut für Germanistik, Innsbruck, 1987.
- KNOOP, U.: **Wörterbuch deutscher Dialekte**, Bertelsmann Lexikon Verlag, Gütersloh, 1997.
- MAGENAU, D.: **Die Besonderheiten der deutschen Schriftsprache im Elsaß un in Lothringen**, Bibliographisches Institut, Mannheim, 1962.
- MAGENAU, D.: **Die Besonderheiten der deutschen Schriftsprache in Luxemburg und in den deutschsprachingen Teilen Belgiens**, Bibliographisches Institut, Mannheim, 1964.
- MATASOVIĆ, R.: **Jezična raznolikost svijeta**, Algoritam, Zagreb, 2005.
- MIKIĆ P., MIKIĆ A.M.: **Deutsch für Germanistikstudenten 3**, LOGOS, Split, 2002.
- SCHMID H.U.: **Die 101 wichtigsten Fragen**, Beck, München, 2010.
- SEDLACZEK, R.: ***Wörterbuch des Wienerischen.*** Haymon Taschenbuchverlag, Innsbruck/Beč, 2011.
- WEHLE, P.: ***Die Wiener Gaunersprache. Eine stark aufgelockerte Dissertation,*** Jugend und Volk Wien, Beč 1977.

INTERNETSKI IZVORI:

- **Europeans and their languages,** https://web.archive.org/web/20160106183351/http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf (5.8.2017.)

- **Die Kärntner (und österreichischen) Mundarten,** http://members.chello.at/heinz.pohl/Mundarten.htm (27.7.2017.)
- **Die Mundart im Burgenland**, https://austria-forum.org/af/Heimatlexikon/Hianzische_Mundart/Mundart_im_Burgenland (27.7.2017.)
- **Jezični varijetet**, http://struna.ihjj.hr/naziv/jezicni-varijetet/25055/ (1.7.2017.)
- **Languages,** https://www.liechtenstein.li/en/country-and-people/society/population/languages/ (25.7.2017.)
- LEICHTFRIED, L.: **Alsace: culturally not quite French, not quite German,** British council, https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/alsace-culturally-not-quite-french-not-quite-german (10.08.2017)
- **Morfem**, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41925 (2.3.2017.)
- **Sprachgebiete der Schweiz,** Bundesamt für Statistik; Abteilung Bevölkerung und Bildung, https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home.assetdetail.2546353.html (5.8.2017.)
- **Unser Schweizerdeutsch Wörterbuch. Das grösste der Welt,** https://www.schweizerdeutsch-lernen.ch/blog/schweizerdeutsch-woerterbuch/ (14.8.2017.)
- **Wenker, Georg**, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65994 (9.7.2017.)
- **Wörterbuch Voralbergisch- Deutsch,** https://www.pauker.at/pauker/DE_DE/VV/wb/ (27.7.2017.)

ŽIVOTOPIS

OSOBNE INFORMACIJE Kovačević Anja

Ježdovečka 62, 10250 Zagreb (Hrvatska)

0958348237

anja.kovacevic2805@gmail.com

RADNO ISKUSTVO

03/2017–danas — Specijalist za korisničku podršku

Q Experience, Zagreb (Hrvatska)

Odgovaranje na upite korisnika putem telefona i povremeno maila vezanih za mogućnosti kupnje i storniranja autobusnih karata, probleme s plaćanjem, izgubljenu prtaljagu, trenutna kašnjenja, mogućnosti odštete itd. za jednu od najbrže rastućih prijevozničkih kompanija u Europi, Flixbus.

11/2016–03/2017 — Anketar

Promocija plus d.o.o., Zagreb (Hrvatska)

Telefonsko anketiranje ispitanika, najčešće o društvenim i političkim temama.

11/2016–01/2017 — Asistent u prodaji

Peek & Cloppenburg Hrvatska, Zagreb (Hrvatska)

Prezentacija i prodaja artikala, savjetovanje kupac, gotovinsko i kartično naplaćivanje.

05/2016–09/2016 — Pomoćni konobar

Falkensteiner Hotel & Spa Iadera*****, Petrčane (Hrvatska)

Posluživanje hrane i pića gostima hotela, priprema toplih napitaka, priprema restorana i back officea prije i nakon servisa, punjenje buffeta za vrijeme večernjeg servisa i za posebne grupe.

02/2016–04/2016 — Stručna praksa

Arheološki muzej Zadar, Zadar (Hrvatska)

Rad na recepciji muzeja, prodaja ulaznica i suvenira, pružanje informacija posjetiteljima, popisivanje i sortiranje muzejskih publikacija, pomoć u organizaciji edukativnih radionica.

26/07/2015–29/08/2015 — Konobar

Aparthotel Lekavski, Zaton (Hrvatska)

Posluživanje hrane i pića gostim, pripremanje pića, pripremanje restorana, naplata računa u gotovini.

2010–2013 — Stručna praksa

Stručna praksa kao obavezan dio obrazovanja:

- konobar (restoran Borik, Baška Voda i hotel Dražica, Krk)
- hotelsko domaćinstvo (hoteli Panorama i Laguna, Zagreb)
- recepcija (hotel Holiday, Zagreb)
- turistička agencija (turistička agencija Putovanja danas, Zagreb)

OBRAZOVANJE I

OSPOSOBLJAVANJE

06/10/2013–danas

Preddiplomski studij Kulture i turizma

Sveučilište u Zadru, Zadar (Hrvatska)

2009–2013

Hotelijersko- turistički tehničar

Hotelijersko- turistička škola Zagreb, Zagreb (Hrvatska)

OSOBNE VJEŠTINE

Materinski jezik: hrvatski

Ostali jezici

	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
engleski	C1	C1	C1	C1	C1
njemački	C1	C1	C1	C1	C1
	DSD- Deutsches Sprachdiplom, položen 2013., stupanj C1				
španjolski	B1	B1	B1	B1	B1
talijanski	A2	A2	A2	A2	A2

Stupnjevi: A1 i A2: Početnik - B1 i B2: Samostalni korisnik - C1 i C2: Iskusni korisnik
Zajednički europski referentni okvir za jezike

Komunikacijske vještine

- sposobnost brze prilagodbe raznim situacijama i profilima klijenata
- dobre vještine telefonske komunikacije
- upoznatost sa standardima pisane poslovne komunikacije
- opuštenost pri korištenju stranih jezika u komunikaciji

Poslovne vještine

- vladanje sistemima naplate (gotovinsko i kartično naplaćivanje naučeno tijekom rada u trgovini, online prodaja autobusnih karata putem kreditnih kartica i izravnog terećenja).
-vladanje programima Salesforce i New Voice Media

Digitalna kompetencija

SAMOPROCJENA				
Obrada informacija	Komunikacija	Stvaranje sadržaja	Sigurnost	Rješavanje problema
Iskusni korisnik	Iskusni korisnik	Samostalni korisnik	Temeljni korisnik	Temeljni korisnik

Informacijsko-komunikacijske tehnologije - tablica za samoprocjenu

DODATNE INFORMACIJE

Projekti

Sudjelovanje u studentskim projektima Ritam kulturizma 2015. i 2016. i Turizmijada 2015.
Sudjelovanje na razmjeni mladih Erasmus+ "Keep it green", Poronin, Poljska (12.3.- 20.3.2016.)
Volontiranje Wings for life 2016. i Volonterskom klubu mladih KLOOZ

SVEUČILIŠTE U ZADRU
1396
2002
UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA